

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Bakalářská práce

Zuzana Pražáková

Průčelí měšťanských domů ve Slavonicích

Facades of townhouses in Slavonice

Praha 2014

Vedoucí práce: Ing. Petr Macek, Ph.D.

Poděkování:

Děkuji panu Ing. Petru Mackovi, Ph.D. za jeho rady a cenné připomínky k mé bakalářské práci.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 22. ledna 2014

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova

architektura, měšťanský dům, sgrafito, renesance, gotický sloh, Slavonice

Keywords

architecture, townhouse, sgraffito, Renaissance, Gothic style, Slavonice

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zaměřuje na problematiku průčelí renesančních měšťanských domů ve Slavonicích. Zabývá se různorodostí jejich architektonického členění a sgrafitové výzdoby. Sleduje faktory, které patrně ovlivnily vznik jejich jedinečné podoby. Podrobně popisuje čtrnáct vybraných domů a obsahuje také fotodokumentaci domů pořízenou autorkou práce. Vyhledává a srovnává renesanční domy v okolí Slavonic, které nesou obdobné znaky. Ukazuje jedinečnost souboru slavonických domů, danou především kvalitou sgrafitové výzdoby a současným výskytem sklípkové klenby. Vyzdvihuje tuto výjimečnou kulturní hodnotu a nutnost jejího zachování, ke kterému se snaží přispět.

Abstract

This bachelor's thesis focuses on the issues facades of Renaissance townhouses in Slavonice. It deals with the diversity of its architectural division and sgraffito. It observes factors, which probably influenced the formation of their unique shape. It describes in detail the fourteen selected houses and also contains photographs of houses taken by the author of the bachelor's thesis. It searches and compares Renaissance houses in the surrounding Slavonice, which have similar characteristics. It refers to unique collection of houses of Slavonice, especially given by the quality of sgraffito decoration and the simultaneous occurrence diamond vault. It highlights the exceptional cultural value and necessity of conservation, which tries to help.

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	HISTORIE A URBANISTICKÝ VÝVOJ SLAVONIC	9
3	CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY RENESANČNÍCH DOMŮ	15
3.1	ARCHITEKTONICKÉ PRVKY.....	15
3.2	SGRAFITO	15
3.2.1	<i>Restaurování sgrafita</i>	18
4	SLAVONICKÉ MĚŠŤANSKÉ DOMY	20
4.1	DŮM ČP. 522	20
4.2	DŮM ČP. 520	22
4.3	DŮM ČP. 519	25
4.4	DŮM ČP. 518	26
4.5	DŮM ČP. 517	28
4.6	DŮM ČP. 538	31
4.7	DŮM ČP. 537	34
4.8	DŮM ČP. 536	36
4.9	DŮM ČP. 528	39
4.10	DŮM ČP. 479	40
4.11	DŮM ČP. 451	42
4.12	DŮM ČP. 453	43
4.13	DŮM ČP. 460	44
4.14	DŮM ČP. 463	45
5	VÝSKYT OBDOBNÝCH ZNAKŮ PRŮČELÍ RENESANČNÍCH DOMŮ ..	46
5.1	PODOBNOST ŠTÍTŮ A ATIK.....	46
5.2	OBDOBNÉ PŘEDLOHY A NÁMĚTY SGRAFIT	47
5.3	PŘEŽÍVÁNÍ GOTICKÝCH PRVKŮ	49
6	ZÁVĚR	51
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	52
	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	I

1 Úvod

Práce se zabývá problematikou průčelí měšťanských domů ve Slavonicích, jejich architektonickým členěním i jejich sgrafitovou výzdobou. Slavonice byly v renesanci bohatým městečkem, což bylo, spolu s jejich zvláštní geografickou polohou, dobrým předpokladem pro vznik malebných a bohatě zdobených domů. V pozdějších obdobích město spíše upadalo a nemělo dostatek prostředků na rozsáhlé stavební úpravy, což ve výsledku napomohlo zachování středověkého půdorysu jádra města a mnohých renesančních domů. Domy se sice zcela nevyhnuly některým necitlivým zásahům, porušujícím jejich renesanční podobu, ale tyto zásahy nebyly zásadní a podařilo se je většinou napravit. Sgrafitovou výzdobu však není snadné ani současnými prostředky udržet dlouhodobě v dobrém stavu. Proto si tato práce klade za cíl vytvořit podrobné popisy a fotodokumentaci k vybraným domům. Vybrány byly domy s figurálními sgrafity a domy vrcholící zajímavými štíty či atikami. Dalším cílem práce je hledat architektonické prvky a prvky sgrafitové výzdoby, vznikající v období vrcholné renesance v okolí Slavonic, nesoucí obdobné znaky.

Práce čerpá jednak z publikací, které se věnují přímo Slavonicím, jednak z publikací o renesanční architektuře a z odborných článků o sgrafitu.

Úvodní část práce je věnována historii a urbanistickému vývoji Slavonic. Popsána je zde postupná proměna trhové osady ve středověké městečko, hospodářský vzestup města a jeho rozkvět v období renesance. Vývoj města v obdobích následujících po této pro Slavonice nejvýznamnější etapě je popsán již stručněji.

Následující část práce uvádí charakteristické znaky renesančních měšťanských domů, jak v architektuře, tak v sgrafitové výzdobě. Samostatná krátká podkapitola se zabývá obtížnostmi restaurování sgrafit.

Rozsáhlá část podrobně popisuje čtrnáct vybraných slavonických domů situovaných na obou náměstích v historickém jádru města. Jako první je popsán dům s nejstarším slavonickým sgrafitem na Horním náměstí. Dále jsou popsány domy na severní straně tohoto náměstí, kapitola pokračuje popisem domů na jižní straně náměstí. Poté následují popisy domů na severní straně náměstí Míru (Dolní náměstí) a nakonec jsou popsány dva domy ležící na jižní straně tohoto náměstí. Popisy začínají informací o době vzniku domu a jeho dispozici. Někde následuje stručný popis výzdoby interiérů. Podrobně jsou popisována

průčelí, především štíty, atiky a sgrafita. Nakonec jsou uvedeny grafické předlohy výjevů, pokud jsou známy, a informace o restaurátorských zásazích provedených na domě.

Poslední část se pokouší srovnat slavnická průčelí s průčelími domů v dalších městech. Tato část je opět členěna na část věnovanou štítům a atikám a část zabývající se sgrafitem. Sledovány jsou také gotické prvky prostupující renesanci.

V závěru je shrnuta a odůvodněna jedinečnost souboru slavnických domů.

K práci je připojena obrazová příloha, která se skládá převážně z fotografií pořízených autorkou této práce v roce 2013.

2 Historie a urbanistický vývoj Slavonic

Slavonice leží ve zvlněné krajině východně od pásma Javořické vrchoviny, kterou prochází moravsko-česká zemská hranice, a západně od údolí Moravské Dyje. Jižně od města vede moravsko-dolnorakouská hranice. Slavonickou kotlinu odvodňuje Slavonický (Starý) potok, který pramení severozápadně od města a pod Slavonicemi vtéká na rakouské území a ústí do Rakouské Dyje. Historické jádro města leží při severní straně tohoto drobného potoka, který určuje základní orientaci městského jádra ve směru severozápad-jihovýchod.

Historické jádro města má ve svém středu farní kostel Matky Boží (nyní Nanebevzetí Panny Marie), který je obklopený oválným blokem domů. Blok spolu s kostelem tvoří čelo úzkého trojúhelného Dolního náměstí (dnes náměstí Míru), které vyplňuje západní část města. Na západní straně je náměstí ukončeno budovou neorenesanční školy. Od severu je přístupné Dačickou ulicí, která přichází do města Dačickou (Bolíkovskou) branou. Z jeho jižního cípu vede kolem kostelního bloku k jihu ulice, která původně rovněž procházela branou (Rakouská, Poštovská či Bejdovská). Za tou překročila Slavonický potok a stáčela se na jihozápad a dále k jihu do Rakouska. Hlavním útvarem východní části města je Horní náměstí. Toto náměstí má podobu široké ulice, která je uzavřena Znojemskou (či Horní, Jemnickou) branou. S Dolním náměstím je spojeno ulicí po severní straně kostelního bloku. Kromě této základní půdorysné osnovy tvoří důležitou součást půdorysu města i průběžná Dlouhá ulice (dnes ul. Jana Švermy), která podélně prochází severní stranou města. Společně s příhradební spojkou podél východní strany hradeb a s Růžovou ulicí (dnes ul. Boženy Němcové) tvoří vnitroměstský okruh, který však nemá pokračování v západní polovině města kvůli asymetrii plochy města. Celé město je sevřeno do nepravidelného obdélníku hradeb. Severozápadně za městem se táhne ulice (Jana Žižky) Špitálního předměstí podél Slavonického potoka, ve které stojí špitální kostel sv. Jana Křtitele. Přibližně o půl kilometru dále se nachází poutní kostel Božího těla (nyní sv. Ducha).¹

Vývoj města určovala jeho zvláštní geografická poloha. Ve středověku byl kraj kolem Slavonic pustý a drsný. Řeka Dyje jej dlouhou dobu oddělovala od hustěji osídlené, úrodné jižní Moravy. Kraj pokrývaly husté a těžko přístupné lesy. V místech Slavonic se však

¹ Karel KUČA: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, VI. díl, Pro-Sto, Praha 2004, 714.

nacházela křižovatka dvou významných cest. Kolem těchto cest byl kraj kolem Slavonic velmi řídko osídlen.²

Někdy ve druhé polovině 12. století tu vznikla slovanská osada – „ves lidí Slavoňových“. Od tohoto vlastního jména byl později odvozen název Slavonice. Tato osada se pravděpodobně nacházela v místech dnešního Špitálního předměstí u kostela sv. Jana Křtitele. V literatuře se také objevuje předpoklad, že v románské době existoval v místech dnešního kostela Nanebevzetí Panny Marie hrazený zeměpanský dvorec s kostelem. Od konce 13. století vystupují Slavonice v podstatě trvale jako majetek pánů z Hradce, kteří oblast získali kolem poloviny století. Poté zde vznikla také německá trhov a řemeslnická osada. První historická zmínka o Slavonicích, pocházející z roku 1260, která uvádí slavonického faráře (s německým jménem) Wenera „de Zlawincz“, potvrzuje existenci této německé osady. Osada je poté zmiňována v závěti Oldřicha z Hradce z roku 1294. Její zakladatelé se sem patrně dostali z Frank přes Rakousy. Osada měla podobu trojúhelníkového tržiště, které zaujímal Dolní a Horní náměstí i plochu mezi Horním náměstím a Růžovou ulicí. Pravděpodobně již ve druhé polovině 13. století byl v centru stavěn opevněný kostel, předchůdce kostela Nanebevzetí Panny Marie. Roku 1280 také začala stavba kaple Božího těla. K přeměně trhov vsi ve středověké městečko s opevněním došlo někdy v průběhu první poloviny 14. století. V letech 1354 a 1359 se Slavonice poprvé uvádějí jako město. Ve smlouvě z roku 1366 se výslovně zmiňují městské hradby a brány. Opevnění sevřelo celou trhovou ves. Postaveny byly asi tři brány (dnešní Znojemská, Dačická a býv. Rakouská). V tuto dobu byla zastavěna volná plocha mezi Horním náměstím a Růžovou ulicí. Ve druhé polovině 14. století došlo k výstavbě dnešního velkého farního kostela Nanebevzetí Panny Marie.³

Po husitských válkách nastal hospodářský vzestup města. Roku 1436 udělil markrabě Albrecht Slavonicím první výroční trh. Roku 1464 potvrdil Jiří z Poděbrad městu privilegia a dal mu mílové právo, sklad soli a druhý výroční trh. A v roce 1497 dostalo město třetí výroční trh od Vladislava II. Jagelonského. Od konce 15. století město bohatlo díky nově vybudovaným rybníkům, které městu dovolil zakládat již Jindřich z Hradce a poté roku 1514 Adam z Hradce.⁴ Rostla také stavební aktivita. V 70. a 80. letech byl přestavěn kostel sv. Ducha a dokončen farní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Vybudován byl Panský dům

² Jaroslav SEDLÁŘ/ Jitka SEDLÁŘOVÁ: Slavonice, 1973, 8.

³ KUČA (pozn. 1) 714-715.

⁴ Ibidem 713.

s podloubím. Roku 1503 byla započata výstavba kostelní věže. Před hradbami ležela již v té době předměstí – Jezerní, Dačické, Špitální (totožné se slovanskou osadou) a Ledertahl.

Další vývoj Slavonic pozitivně ovlivnil nástup Habsburků na český trůn roku 1526. Od roku 1532 vedla přes Slavonice nově vybudovaná silnice spojující Vídeň a Prahu. Ve městě byla zřízena kurýrní a poté poštovní stanice (1560). Slavonice se staly důležitou obchodní zastávkou na nové obchodní trase mezi Vídní a Prahou. Došlo k rozhodujícímu zlomu v jejich hospodářském, společenském, kulturním i uměleckém vývoji. V roce 1546 připadly Zachariášovi z Hradce, který dal městu několik dalších privilegií – 1574 privilegium na odúmrt', 1583 na vaření piva v městském pivovaru a 1587 na šenkování vína.

V roce 1530 postihl Slavonice velký požár. Pozdně gotická zástavba byla již zčásti zděná, takže nedošlo k úplnému zničení zasažených domů. Požár přesto urychlil a vlastně usnadnil zásahy do dosavadní urbanistické struktury. Asi od 40. let 16. století začala probíhat velká renesanční přestavba města. Té předcházela úprava stávající parcelace. Byla vymezena řada parcel o šířce 14 – 17 metrů, aby na nich mohly být postaveny domy s šířkovou dispozicí. Tento typ domů má v přízemí vstupní síň, která má komunikační a provozní funkci, a ze které jsou vstupy do patra a do sklepů. V zadní části přízemí se nacházejí sklady a pomocné nebo hospodářské prostory. V prvním patře v reprezentativních prostorách přiléhajících k náměstí bylo bydlení vlastníka domu. Ve Slavonicích se vyskytuje i druhý základní typ domu, dům průjezdový na parcele široké kolem 10 metrů. Průjezd bývá klenutý. Vstupuje se z něj do sousední místnosti, do sklepů, do patra a prochází se jím na dvůr. Obytné místnosti se nacházejí v patře. Součástí stavební aktivity bylo zdokonalení systému sklepů, které vytvořily propojenou síť a sloužily jako sklady, k odvodnění podzemí a mohly sloužit jako úkryt. Nově byly vytyčeny také parcely kolem kostela kvůli nedostatku stavebních míst v jádru města. Parcely zasahovaly i do plochy zrušeného hřbitova a zároveň zúžily spojovací ulice mezi Dolním a Horním náměstím a Růžovou ulicí. Proto byly některé nové domy budovány v ustoupených stavebních čarách a s patry vyloženými na krakorcích. Před polovinou 16. století byl přestavěn a rozšířen Panský dům. Jednalo se o širokou patrovou budovu s loubím o deseti obloucích a s klenutým průchodem ke kostelu, tvořeným pěti poli různě řešených kleneb. Domy dostávaly vysoké štíty či atiky, jejich fasády byly zdobeny sgrafitem a interiéry nástěnnými malbami. 16. století bylo dobou největšího rozkvětu města, v roce 1575 bylo ve Slavonicích včetně předměstí 152 domů, dále panský dům, radnice, špitál a 7 mlýnů.⁵

⁵ KUČA (pozn. 1) 716.

Ve Slavonicích v té době pracovalo velké množství stavitelů, kameníků, malířů, sgrafitářů a dalších řemeslníků. Mezi nimi vynikly dvě osobnosti. Zedník a kameník Jörg Oesterreicher a stavitel kleneb a zedník Leopold Estreicher. Přízvisko „Österreicher“ (později počestěné a zapisované podle znění s písmenem E) dokládá místo jejich dřívějšího působení a později se stává příjmením. Oba byli pravděpodobně členy stejné slavonické stavitelské dílny Estreicherů a spolupracovali spolu při stavbě několika slavonických domů. Jejich práce dosahovaly mimořádné umělecké úrovně a Slavonice jejich zásluhou slohově ovlivnily města v moravském, českém i rakouském okolí a dokonce i Zachariášovo sídlo – Telč.

Jörg Oesterreicher se před působením ve Slavonicích seznámil v Rakousku s románskými stavbami, při opravách západního portálu dómu sv. Štěpána ve Vídni. Zaujala a inspirovala ho jejich figurální plastika a tvarová odlišnost. Průčelí domů zakončoval atikou s cimbuřím, která byla běžná v rakouských zemích. Dále zobrazoval hlavy a obličej pod konzolami arkýřů. Pro jeho dílo je charakteristické užití motivů různého původu.

Leopold Estreicher se patrně jako mladý učeň zúčastnil prací na sklípkových klenbách na zámku v Breitenleitu u Hornu v Dolních Rakousích. Zaučil se v zednicko-klenební práci a do Slavonic přišel již jako mistr. Jeho sklípkové klenby ve Slavonicích vznikaly kolem roku 1550. Jejich klenební obrazce jsou důsledně centrálně symetrické. Charakteristickým znakem jeho kleneb se staly visuté svorníčky. Žádný klenební vzorec se ve Slavonicích přesně neopakuje.⁶ Svá díla signoval Leopold Estreicher kamenickou značkou a monogramem LE. Jeho předním signovaným dílem je dům čp. 459 (dříve čp. 25). Spodní síň tohoto domu je zaklenuta na střední osmiboký sloup čtyřmi sklípkovými hvězdicovými klenbami s visutými svorníčky zakončenými koulemi. Kamenickou značku spolu s mistrovým monogramem najdeme na štukových konzolách, které podporují klenební výběhy na zdech. Nejpůsobivější slavonická sklípková klenba se nachází v domě čp. 480 (46). Výjimečná je díky bohatému vějíři sklípkových hran, které vycházejí z jednoduchých kuželovitých konzol, a uplatněním kroužených centrálních obrazců ve středu klenby. Neobvyklý je také rozvrh klenby na jedno a půl klenebního pole. Rozpůlený visutý svorníček u vstupu do síně je opatřen opět mistrovskou značkou, tentokrát malovanou. Malíř, který ji provedl, vyzdobil také segmentový pás nad vstupem renesančními kazetami s růžicemi a baňatými sloupky s lupenitými kalichy. Další sklípková klenba se nachází v domě čp. 479 (45). Horní síň domu je zaklenuta třemi poli sklípkových hvězdicových kleneb. Malovaný monogram MLE (mistr Leopold Estreicher) se nachází v sousední místnosti. Také sklípková klenbička v malé místnosti domu čp. 58

⁶ KUČA (pozn. 1) 717.

(dříve též 58), ve kterém se nacházela první slavonická poštovní stanice, je jeho dílem. Klenební obrazec vytváří čtyři křížové klenby, jejichž hrany jsou uprostřed protaženy do visutého svorníčku. Na stěně místnosti je opět malovaný monogram MLE jako v domě čp. 479. Také klenební výběhy v průchodu Panského domu byly opatřeny značkou a monogramem Leopolda Estreichera. V pěti klenebních čtvercových polích průchodu se střídaly hřebínkové klenby s poli s hvězdicovými obrazci, v nichž se nacházely sklípky kombinované s plochými kápěmi. Tyto ploché kápě, jakoby zaplněné sklípky, představují poslední vývojový stupeň sklípkových kleneb a patrně vznikly až po roce 1555. Poslední slavonická sklípková klenba se nachází v domě čp. 520 (88), není sice signovaná, ale patrně je také dílem Leopolda Estreichera, neboť je zde mimo jiné znovu použito střídání sklípkově provedených a plochých kápí.⁷ V kamenické práci prováděné Estreicherovou dílnou se opakuje motiv baňatého dřívku vyrůstajícího z kalicha lupenů a vkládaného do pilastrů. Motiv byl převzat z grafických předloh a ve Slavonicích byl také několikrát proveden ve sgrafitu. S dílnou totiž úzce spolupracoval malíř-sgrafitář, který zdobil exteriéry i interiéry staveb a maloval také Estreicherovy signatury. Pravděpodobně pracoval s Estreicherem již v Rakousích na zámku v Breitenichu a poté u nás, například v Telči.⁸

V 17. století došlo ve Slavonicích k hlubokému hospodářskému i kulturnímu úpadku. Po vymření rodu pánů z Hradce se stal novým pánem Vilém Slavata z Chlumu, který přestoupil ke katolictví, a protestantští obyvatelé Slavonic s ním vedli spory. Za třicetileté války byla vypálena slavonická předměstí a ve městě se usadila jedna z vojenských posádek. Město začali opouštět nejbohatší občané a v roce 1624 bylo ve městě 73 prázdných domů. V roce 1645 si ještě vojsko Švédů vyžádalo vysoké výpalné, které město finančně vyčerpalo. Město se poté z války nikdy zcela nevzpamatovalo. Od 17. století upadala ve městě i stavební činnost. Barokní umění se ve slavonické architektuře projevilo jen málo. Upraveny byly starší kostely a roku 1703 byla vystavěna nová barokní kaple sv. Kříže. V roce 1750 postihl část města požár. Poškozené domy dostaly barokní štíty a někdy nové stropy, věž kostela barokní baň. Na Horní náměstí byla roku 1784 umístěna barokní kamenná kašna. Od konce 18. století se postupně rozšiřovala slavonická předměstí. V 19. století se město stále pomalu dostávalo z krize. Protože najednou leželo stranou od veškerých dopravních spojení (poštovní trasa přeložena 1720), nevznikl zde žádný průmysl. Na konci století bylo několik renesančních domů neorenesančně přestavěno. Renesanční solnici stojící na konci Dolního náměstí

⁷ Oldřich RADA / Milada RADOVÁ: Mistr Leopold Estreicher a jeho slavonická stavební dílna, in: *Umění* 18, 1970, 358-365.

⁸ *Ibidem* 378.

nahradila neorenesanční budova školy. Stejně tak Panský dům nahradila školní budova, alespoň opakující loubí a průchod ke kostelu. Postavena byla také nová radnice, která volně napodobila zbořenou renesanční stavbu. Na počátku 20. století byla kolem Slavonic vedena nová železniční trať. Nádraží bylo umístěno na jižní okraj města. V historickém jádru města se nestavělo. Od 20. let 20. století byly prováděny první opravy měšťanských domů pod dohledem památkové péče.⁹

V roce 1945 začalo, v důsledku odsunu německého obyvatelstva, druhé největší období úpadku města. Přerušeno bylo železniční i silniční spojení do Rakouska. Po komunistickém převratu roku 1948 se město ocitlo v těžko přístupném pohraničním pásmu. Přesto byla roku 1950 ve Slavonicích vyhlášena městská památková rezervace a byla zahájena záchrana měšťanských domů, které byly ve špatném stavu. Zejména od 60. let byla odkrývána a restaurována sgrafitová výzdoba. V 70. a 80. letech došlo ve Slavonicích k socialistické výstavbě menších bytových domů a kulturního domu. Vybudováno bylo také autobusové nádraží. Urbanisticky tak bylo narušeno severovýchodní a východní předměstí. V roce 1979 bylo zrušeno samostatné číslování domů vnitřního města a předměstí. Domům na předměstí byla čísla ponechána, ale domy vnitřního města dostaly čísla nová (čp. 439 – 577). Roku 1987 bylo vyhlášeno památkové ochranné pásmo městské památkové rezervace.¹⁰

Po roce 1989 bylo obnoveno silniční spojení do Rakouska a roku 1990 byl Slavonicím konečně vrácen titul města. V roce 2003 bylo 24 nejvýznamnějších renesančních měšťanských domů navrženo na zápis na Seznam světového dědictví UNESCO.¹¹ V roce 2010 oslavilo město uplynutí 750 let od první historické zmínky o Slavonicích v listině z roku 1260.

⁹ KUČA (pozn. 1) 718.

¹⁰ Ibidem 719.

¹¹ Ibidem 720.

3 Charakteristické znaky renesančních domů

3.1 Architektonické prvky

Renesance přišla do českých zemí ještě v době pozdní gotiky a přetrvávala zde až do bitvy na Bílé Hoře. Základními stavbami se v té době vedle šlechtického zámku a paláce stávají měšťanské domy. Domy jsou řadové. Zachovávají často hloubkovou dispozici danou gotickou parcelací. Nebo vyrůstají na dvou spojených parcelách a jejich průčelí poté vrcholí dvěma štíty vedle sebe. Domy působí staticky vrstvením horizontálních pater, někdy oddělených římsami. První patra bývají vysazována na krakorce. Typickým doplňkem vnějšku domu jsou mnohoboké nebo válcové arkýře, na krakorcích nebo nohách. Některé domy mají podloubí. Nad hlavní římsou bývá průčelí domu zakončeno atikou nebo štítem. Štíty a atiky mohou být obloučkové nebo volutové. Jsou členěny pilastry nebo polopilířky a římsami, které se nad nimi zalamují. Obloučkové štíty byly odvozeny z benátských štítů a u nás se objevují pouze v rozmezí let 1540 – 1580. Jejich obrys může být otevřený či uzavřený. Někdy obloučky vyplňují celou plochu štítu. Zdobeny bývají koulemi. Nejčastěji se s nimi kombinuje tzv. krenelování (baštičky a cimbuří). Volutové štíty bývají v obryse obohacené čučky. Pozdně renesanční štíty mají vykrajované obrysy a rozeklané trojúhelné nebo segmentové vrcholy s obelisky nebo lucerničkami. Bývají bohatě členěné.

Kromě běžných jednotlivých oken jsou pro renesanci typická okna sdružená do dvojic se společným ostěním a římsami. Jsou obdélníková nebo půlkruhově ukončená.

Portály bývají rámované edikulami, s přímým překladem nebo s půlkruhovým obloukem. Objevují se také portály s lomeným obloukem a portály sedlové, převzaté z gotiky.

Volnou plochu průčelí domů běžně pokrývají sgrafita nebo malba (kap. 3.2).

Nejoblíbenějšími klenbami v renesanci jsou klenby křížová a valená s výsečemi, ale i klášterní, zrcadlová a necková. Z pozdní gotiky je přejímána klenba sklípková.¹²

3.2 Sgrafito

Sgrafito je specifická výtvarná technika, která spočívá ve škrábání nebo rytí iluzivně architektonických, ornamentálních nebo figurálních motivů do omítky. Sgrafito může být dvouvrstvé i vícevrstvé a výjimečně jednovrstvé. Obvykle se skládá ze spodní tmavší vrstvy omítky a tenké svrchní vrstvy omítky světlé barvy. Spodní vrstva se nechá zaschnout a do

¹² Jaroslav HEROUT: Staletí kolem nás. Přehled stavebních slohů, 4., doplněné vydání, Praha 1981, 105-116.

vlhké svrchní omítky se proškrabují vzory. Škrábáním vzniká charakteristický kontrast mezi hladkým (světlejším) a hrubým (tmavším) omítkovým povrchem. Základní spodní omítka byla barvena jemně mletým uhlím nebo popelem ze spálené slámy či drcenými cihlami, čímž vznikala omítka šedé nebo červené barvy. V případě nejstarších sgrafit byla však základní omítka ponechávána ve své přirozené barevnosti. Svrchní světlá omítka většinou není pravou omítkou, ale pouze hustým vápenným nátěrem. Svrchní světlá vrstva se nejčastěji nazývá intonaco bianco, spodní tmavší intonaco kolorito. Na mnoha sgrafitech se ještě objevuje stínování, které bylo prováděno malířsky – lazurováním do mokrého vápenného nátěru technikou al fresco. Podobu sgrafita také ovlivňovaly použité nástroje. Sgrafitáři používali širokou škálu nástrojů, kterými škrábali do omítky a odebírali ji, různě široká a tvarovaná oka, nože a hroty.¹³

Sgrafitová technika se vyvinula v Itálii v Toskánsku. Nejstarší doklady sgrafit jsou známy ze druhé poloviny 14. století. Později se technika rozšířila do severní Itálie a do Říma. Představovala rychlejší a levnější náhradu za plastický kamenný architektonický článek zdobící průčelí budovy. Díky ní se také rychleji šířily principy tektonické skladby fasád renesanční architektury po Itálii a hlavně do záalpských zemí. Do střední Evropy přinesli sgrafito italští stavitelé, kteří sem přicházeli už v první polovině 16. století. Ve druhé polovině 16. století se pak technika rozšířila po celém území Čech a Moravy. Nejstarší figurální sgrafito (z roku 1547) zdobí průčelí slavonického domu čp. 522. Sgrafito tak navázalo na tradiční úpravy středověkých omítek, které spočívaly v kombinování hrubě nahazovaných omítkových ploch s hladkými a někdy ornamentalizovanými lemy architektonických prvků. Sgrafita pokrývala průčelí měšťanských domů, šlechtických sídel, kostelů i hospodářských budov. Výjimečně zdobila také interiéry.¹⁴

Fasády byly často „zpevněny“ sgrafitovou rustikou nebo bosází, která je připodobňovala fasádám toskánských paláců. Fiktivní diamantová bosáž napodobovala průčelí známého Palazzo dei diamanti ve Ferrare. Sgrafitáři napodobovali i mnohé architektonické články – pilastry, kuželky, arkády, edikuly, frontony oken či niky. Vytvářeli také rámy, do kterých zasazovali figurální výjevy. Přitom se inspirovali dobovými grafickými listy, především německými a nizozemskými. Němečtí tiskaři vydávali kunstbuchy s nejrůznějšími náměty, které jim poskytovaly vzory. Kunstbuchy připravovali například

¹³ Vratislav NEJEDLÝ / Petr PAVELEC: K historii a metodologickým otázkám restaurování sgrafit, in: Zprávy památkové péče 63, 2003, 373. Václav ŠPALE: Problémy restaurování již restaurovaných sgrafit, in: Zprávy památkové péče 63, 2003, 391-392.

¹⁴ NEJEDLÝ / PAVELEC (pozn. 13) 373-374.

Virgil Solis, Hans Sebald Beham a Jost Amman. Všichni tři a také Švýcar Tobias Stimmer rozpracovávali jednotlivá témata, zejména biblická, v celé soubory. Sgrafitáři se často inspirovali také ilustracemi tištěných knih, především biblí, které vycházely nejen v Německu, ale i unás. Sgrafitáři většinou neusilovali o originalitu a kopírovali celé výjevy i cykly. Někdy si však vybírali pouhé prvky (figury, ornament), které poté kombinovali s prvky vybranými z jiných předloh.¹⁵

Z biblických výjevů zobrazovali především výjevy starozákonní – výjevy z Genese, události z dějin izraelského národa, příběh Tobiášův a Zuzanin a Samsonovu historii. Samozřejmě se objevovala i novozákonní témata, zobrazováni byli také jednotliví světci. Velmi časté byly alegorie. Personifikovány byly náboženské i světské pojmy, přírodní úkazy a jevy tohoto světa, které člověka obklopují a ovlivňují jeho život – Živly, Čas, Roční období, Měsíce, Planety, a také rozmanitá odvětví lidské činnosti, etapy lidského života, smysly, vlastnosti a povahy lidí. Oblíbené byly postavy z antické mytologie. Zobrazováni byli jednak jednotliví bohové a hrdinové, jednak celé výjevy z bájesloví. Časté byly výjevy z Ovidiových proměn. Fasády zdobili dále starověcí řečtí a římské válečníci a státníci a postavy z české historie, které byly však méně obvyklé. Objevily se výjevy připomínající dobu husitskou, vznikaly panovnické cykly. Zobrazováni byli i panovníci zahraniční. Zajímavé jsou také výjevy zobrazující současný život – scény lovecké, scény představující společenskou zábavu, žánrové scény. Z předloh byl přejímán také ornament – například pletenec, vavřík, feston, akant, kandelábr, maskaron, delfín a putti. Od 70. let 16. století se všude objevoval rolverkový (zavíjený) ornament.¹⁶

Obliba sgrafitové výzdoby fasád vrcholila po roce 1600 a poté poměrně rychle odezněla. Na konci renesance byla postupně většina sgrafitové výzdoby zakryta novými omítkami a nové sgrafito se objevovalo zřídka v rustikalizované podobě u vesnické architektury.

Teprve ve druhé polovině 19. století projeví o tuto techniku znovu zájem umělci tvořící v historizujících stylech. Sgrafitová výzdoba pak pokrývala neorenesanční budovy. Zájem se projevoval i v průběhu celého 20. století, sgrafita vznikala například v 50. letech ve stylu socialistického realismu.¹⁷

¹⁵ Jarmila KRČÁLOVÁ: Renesanční nástěnná malba v Čechách a na Moravě, in: Jiří DVORSKÝ (ed.): Dějiny českého výtvarného umění II/1, Praha 1989, 63-65.

¹⁶ Ibidem 79-87.

¹⁷ NEJEDLÝ / PAVELEC (pozn. 13) 374.

3.2.1 Restaurování sgrafita

Od poslední třetiny 19. století byla pod mladšími omítkami nalezena celá řada renesančních sgrafit, která byla poté odkryta a restaurována. Restaurování sgrafit prošlo, podobně jako restaurování jiných výtvarných děl, vývojem od puristických přístupů přes analytickou a syntetickou metodu až k současné praxi, kdy se vedle sebe uplatňují obě metody a kdy je ke každému případu přistupováno individuálně.

Puristické restaurace prováděl v poslední třetině 19. století například Josef Schulz. Na počátku 20. století u nás převládala metoda konzervačně-analytická, která byla ovlivněna Rieglovými myšlenkami a dále rozpracovávána Maxem Dvořákem a Zdeňkem Wirthem. Zastánci této metody se zabývali hlavně ochranou památky a zachováním jejích „vzpomínkových hodnot“. V praxi ji uplatňoval sochař Jindřich Čapek. Od 20. let se teoretickými a metodologickými problémy spojenými s restaurováním výtvarných děl zabýval Vincenc Kramář a Vladimír Novotný. Od 30. let se prosazovala syntetická metoda, kterou formuloval Václav Wágner. Kramář i Wágner chápali památku jako neuzavřené, stále „živé“ umělecké dílo, které se v průběhu let mění a které získává nové významy. V praxi byli tolerantní k plynulému spojování originálu s novými doplňky. V 50. letech se propojením úvah posledně jmenované trojice s myšlenkami Bohuslava Slánského zformovala nová podoba restaurování. Jednalo se o citlivou výtvarnou, uměleckou interpretaci staré výtvarné struktury, která hledala rovnováhu mezi dvěma póly – jednotou díla a nezasahováním do díla. V 60. letech se začalo ke sgrafitu přistupovat jako k reliéfu. Této nové sochařsky orientované, tzv. rekorozní metodě se ve svých člancích věnovala Milada Lejsková-Matyášová. V průběhu let se také objevila otázka, zda je vůbec vhodné sgrafita odkrývat a prezentovat. Poněvadž sgrafita, která byla kvůli nezájmu zakryta jinou omítkou, se zachovala paradoxně lépe než sgrafita, o která bylo opakovaně pečováno. Zvažovány byly také transfery sgrafit pro muzejní či galerijní expozici. Odkrytá sgrafita byla skutečně restaurována již několikrát za sebou a doba mezi jednotlivými zásahy se neustále zkracovala. Zásahy, které byly ve své době hodnoceny kladně, se po několika letech ukázaly většinou jako ne příliš vhodné. Jedním z důvodů problémů restaurování sgrafita je přetrvávající nejasnost v definování sgrafita jako výtvarné disciplíny. Někdy je sgrafito chápáno jako zvláštní druh nástěnné malby, jindy jako sochařský reliéf. Je však třeba chápat ho jako specifickou výtvarnou techniku, která pracuje s celou řadou materiálových a výtvarných modifikací. Ačkoli si vypůjčuje některé prostředky od klasické malby a nebo se přibližuje reliéfu či grafické technice, jedná se o svébytnou techniku, která vyžaduje zvláštní restaurátorský přístup. Důležité je prozkoumání jednotlivých

omítkových vrstev před konzervací, použití vhodných materiálů i nástrojů při etapě doplňků a retuší vrstev a v neposlední řadě preventivní péče.¹⁸

Slavonická sgrafita byla postupně objevována a odkrývána od 20. let 20. století a poté opakovaně restaurována. Restaurátorské práce prováděl před 2. světovou válkou A. Zeithammer, v 50. letech mistr Kostečka, v 60. letech sochaři M. Kolář, D. Kříčka a V. Turský, v 80. letech J. Šonka a J. Kolář, na začátku 90. let J. a P. Novotní a mezi lety 1998 – 2003 V. Špale, J. Čech a jejich pomocníci. Další restaurátorské práce probíhají v současné době.

¹⁸ NEJEDLÝ / PAVELEC (pozn. 13) 374-388.

4 Slavonické měšťanské domy

4.1 Dům čp. 522

Dům čp. 522 (dříve čp. 90) pochází ze 40. let 16. století. Byl postaven na náklad soukeníka P. Peitla, a to jistě před rokem 1547.¹⁹ Dům má průjezdovou dispozici, je jednopatrový, patro je vyloženo na krakorcích. Toto řešení souvisí s vytyčením nových stavebních parcel kolem kostela Nanebevzetí Panny Marie po roce 1530, kterým byl zúžen prostor spojující Horní náměstí a náměstí Míru. Dům čp. 522 byl proto vystavěn za původní stavební čarou, aby byla spojnice mezi náměstími znovu rozšířena. A první patro bylo vysazeno na krakorci, čímž byly zvětšeny naopak prostory domu.²⁰ Průjezd domu je sklenut křížovou hřebínkovou klenbou. Na stěnách jsou malované erby Zachariáše z Hradce a jeho manželky Kateřiny z Valdštejna a malované obdélné kartuše s německými verši. V patře je schodišťová síň s původním dřevěným stropem. V předním traktu v celé šíři objektu se nachází síň s rokokovou malířskou dekorací.²¹

Průčelí domu je trojosé, přízemí je prolomeno třemi otvory. První patro nesené sedmi krakorci je prolomeno třemi velkými okny. Korunní římsa nad těmito okny je ozdobena nízkou obloučkovou atikou tvořenou osmi obloučky a dvěma otevřenými čtvrtkroužky po stranách, která při pohledu z ulice zakrývá střechu předsazeného patra. Pod římsou jsou umístěny čtyři plechové chrliče. Nad patrem se zvedá v ustoupené úrovni třítážový vertikálně nečleněný obloučkový štít. První etáž štítu je prolomena třemi menšími okny ukončenými segmentovým obloukem a je ohraničena dvěma čtvrtkroužky otevřenými směrem ven. Druhá etáž nese dva obloučky, třetí opět dva čtvrtkroužky a vrchol je pak ukončen jedním obloučkem. Obloučkový štít odvozený z benátské renesance tedy kombinuje rozevřený a uzavřený obrys.

Celé patro i štít pokrývá sgrafitová výzdoba s datováním 1547. Jedná se o nejstarší slavonická sgrafita. Pozoruhodně se zde na jedné fasádě spojuje architektonické i figurální sgrafito. V lunetách mezi sedmi krakorci nesoucími první patro se nacházejí starozákonní postavy. Vedle postav jsou na destičkách, v jednom případě na pásce, uvedena jejich jména.

¹⁹ KUČA (pozn. 1) 707.

²⁰ Ibidem 716.

²¹ Emanuel POCHE: Umělecké památky Čech 3. P – Š, Praha 1980, 355.

Zobrazeny tu jsou tyto postavy (zleva doprava) – *Sára, Job, Áron, Jákob, Jozue a Saul*.²² Postavy jsou zobrazeny poměrně jednoduše, jen některé jsou doplněny příslušnými atributy. Sára k nám stojí zády, v dlouhých šatech, které si přidržuje pravou rukou. Job sedí, je pravděpodobně nahý, pouze přes klín má přehozenou látku. Áron je zobrazen ve vznešeném šatě. Jákob zápasí s andělem. Jozue je zobrazen patrně s tyčí, na které přinesl obrovský hrozen. A Saul naléhá na meč poté, co byl obklíčen nepřáteli. Koruna na jeho hlavě značí, že byl Davidem povýšen na krále. V pásu nad krakorci se nachází zmíněné datování – *AD 1547*.

Plocha prvního patra je členěna iluzivními architektonickými články – římsami a pilastry, které rámuji okna a oddělují výjevy v podokenním pásu. Jedná se o pět výjevů ze Samsonovy historie. V prvním poli se nachází scéna *Zápas Samsona se lvem*. Samson je zobrazen, jak drží holýma rukama otevřenou tlamu velkého lva. V dalším poli jsou vedle sebe scény – *Samson pobíjí Filištínské oslí čelistí, Samson odkládá oslí čelist a pije z pramene a Samson nese vrata Gazy*. Výjevy jsou zasazeny do krajiny se stromy, zobrazena je zde také skála, ze které vytryskl pramen, aby se Samson mohl po boji občerstvit. Poslední je scéna *Samson a Dalila*.²³ Kromě Dalily, která spícímu Samsonovi stříhá vlasy a připravuje ho tím o jeho sílu, je zde zobrazeno ještě několik dalších Samsonových nepřátel. Vlasy i oblečení postav, hřívá lva, vrata na ramenou Samsona i nůžky v rukou Dalily jsou detailně propracovány. Ve starší literatuře se však často objevuje, že v podokenním pásu najdeme místo scén se Samsonem scény *Jonáš s velrybou a David a Filištínští*.²⁴ Sgrafito bylo pravděpodobně v těchto místech silně poškozeno, a proto se nedalo dobře rozpoznat, o jaké scény se skutečně jedná. Poslední pole pod okny vyplňuje *soukenický znak* se dvěma zkříženými soukenickými střelami a s monogramem PP (asi majitele P. Peitla).²⁵

Obloučkovou atiku zdobí deset postav, které představují *Deset stupňů lidského věku*.²⁶ Najdeme zde švarného mladíka, silného muže s mečem i starce opírajícího se o hůl. Mezi postavami jsou destičky s nápisy, které pravděpodobně popisovaly jednotlivé dekády životního cyklu. Dnes už je bohužel není možné přečíst.

²² Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ: Figurální sgrafito ve Slavonicích a jeho restaurování, in: Památková péče 30, 1970, 147. (Prostudovaná literatury se na jménech postav shoduje, pouze bývá zaměňován Jákob za Jakuba. Autorka práce se však domnívá, že nápis vedle postavy Sáry tomuto jménu neodpovídá.)

²³ Ibidem 147.

²⁴ Např. Vlasta DVOŘÁKOVÁ/ Helena MACHÁLKOVÁ: Malovaná průčelí české pozdní gotiky a renesance, in: Zprávy památkové péče 14, 1954.

²⁵ Jakub VÍTOVSKÝ: Monumentální malířství a sgrafito, in: Kaliopi CHAMONIKOLA (ed.): Od gotiky k renesanci II. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400 – 1550. Katalog výstavy Moravské galerie v Brně, 14. 10. 1999 – 27. 2. 2000, Brno 1999, 227.

²⁶ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 146.

Ve štítu nalezneme opět figurální i architektonické sgrafito. Okna jsou rámována pilastry. Ty jsou někdy doplněny baňatými sloupky s lupenitým kalichem, které se objevují na několika dalších slavonických domech. Nad dvěma pilastry jsou umístěny rolničky, nad dalšími dvěma zvláštní zvířata s jedním rohem, kterým nadzvedávají vavřínové festony a vlající pásy. V obloučcích štítu jsou drobné architektonické články a širokolisté rostlinné úponky. Ve druhé etáži se nachází výjev ze Starého zákona *Kain a Ábel obětují Bohu*.²⁷ Bratři klečí před kamennými stoly, každý před svou obětí. Kain obětuje Bohu snop obilí a Ábel prvorozenou ovci.

Jako předloha pro tento výjev a také pro výjevy se Samsonem posloužily dřevoryty z české Severýnovy bible (bible Pavla Severýna z Kapí Hory) z roku 1537. Dřevoryty však nepocházejí původně z této bible, ale jsou dílem monogramisty MS a byly uveřejněny již ve Wartburské bibli z roku 1534. Na předloze pro výjev Samson a Dalila je nad monogramem letopočet 1532.²⁸

Sgrafita na průčelí domu čp. 522 byla objevena už v roce 1924. Restaurována byla pod vedením mistra Kostečky roku 1953, kdy byl také obnoven renesanční tvar štítu, který byl po požáru na konci 18. století doplněn do plného tvaru. Nově dotvořen musel být okraj štítu, který se nedochoval. V roce 1970 byla ale sgrafita opět ve velmi špatném stavu.²⁹ Druhou restauraci provedli roku 1991 J. a P. Novotní.³⁰

4.2 Dům čp. 520

Jednopatrový dům čp. 520 (dříve čp. 88) byl postaven krátce po polovině 16. století. Má průjezdovou dispozici a patro vyložené na krakorce obdobně jako předchozí dům čp. 522. Průjezd probíhá podél hranice parcely a je klenutý křížovými hřebínkovými klenbami. Vedle průjezdu leží plochostropá místnost, která je v zadní části valeně zaklenutá s lunetami. Schodiště do patra je umístěno ve středním traktu. V zadním traktu je plochostropá místnost ve zvýšené úrovni. Síň v patře je zaklenuta třemi poli sklípkových kleneb. Jejich klenební obrazce jsou několikacípé hvězdice. Dvě klenební pole mají ve vrcholu zcela plošnou hvězdicí s krátkými visutými svorníky ve středu. Obrys hvězdic kreslí v omítce vytažené hřebínky. Klenební výběhy jsou však provedeny sklípkově a dosedají na kuželovité konzolky.

²⁷ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 146.

²⁸ Jarmila KRČÁLOVÁ: Grafika a naše renesanční nástěnná malba, in: Umění 10, 1962, 280. LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 146-147: „*Monogramista MS je patrně Melchior Schwarzenberg.*“

²⁹ KUČA (pozn. 1) 707. LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 146.

³⁰ VÍTOVSKÝ (pozn. 25) 227.

V celém třetím poli se čtyřcípou hvězdicí jsou běžné prostorové sklípky.³¹ Klenba je patrně dílem Leopolda Estreichera. Není sice opatřena jeho monogramem a kamenickou značkou, ale má stejný charakter jako jiné klenby ve Slavonicích jím signované.³²

Průčelí domu je trojosé. Přízemí je prolomeno dvěma okny a segmentově ukončeným portálem, který je umístěn napravo. První patro je vyloženo na kamenné krakorce umístěné v nestejných vzdálenostech. Nad vchodem do průjezdu je jakoby jeden krakorec vynechán. V patře jsou tři okna, která byla původně trochu menší. Nad hlavní římsou pokračuje ustupující atika zakončená bohatě profilovanou římsou, která je prorostlá pozdně renesančními krátkými pilastry na konzolkách.³³ Půdu osvětlují dvě menší okna.

Celé průčelí, kromě polí kolem oken v přízemí, je pokryto sgrafitovou výzdobou. Najdeme tu vedle sebe výjevy mytologické, biblické i výjevy ze současného světa doplněné vysvětlujícími nápisy. Pod římsou atiky, která je opatřena průběžným listovým dekorem, se nacházejí tři pole s figurálním sgrafitem. Nalevo je zobrazen *Ikarův pád*. Vpředu vidíme hlavou dolů padajícího Ikara, za ním rozeznáme letícího Daidala. Napravo je zobrazen *Aeneas vynášející svého otce Anchisa z hořící Tróje*. Aeneas nesoucí starého otce na zádech je zobrazen před městem mizícím v plamenech a kouří. Prostřední výjev představuje muže, který si vráží meč do hrudi. Zpravidla je v literatuře označován jako Achilles, protože toto jméno je uvedeno na vysvětlujícím štítku napravo od něj. K postavě však patří také štítek vlevo, na kterém popis výjevu začíná. Zde bylo uvedeno, že zobrazený muž je trojský hrdina *Aiex*, který si zoufal, protože nedostal zbroj mrtvého Achilea on, ale Odysseus.³⁴ Tím se také vysvětluje přítomnost jména Achilles.

V patře se nachází starozákonní výjev *David a Goliáš*. Výjev je rozdělen prostředním oknem. David stojí nalevo od okna, Goliáš napravo od okna. Na fasádě najdeme dále devět polopostav, které jsou umístěny v řadě pod okny a mezi krakorci. V horní řadě je šest polopostav. Uprostřed řady je zobrazen *znak Zachariáše z Hradce*. Polopostavy jsou tedy rozděleny do dvou skupin po třech. U všech postav jsou nápisy, které obsahovaly jejich jména, místo a rok narození. Jsou však dost poškozené, mimo jiné zvětšením oken prvního patra. U první postavy se z nápisu zachovalo pouze – *Rudolph..., Erzherzo..., geborn zu*; u třetí – *Mathis Erzhe..., zu Östereich ist gebo..., zu Wien Im 155...;* u čtvrté – *Maximilian Erzherzog zu, ...tereich ist geborn zur, ...eustat Im 1558 Jar;* u šesté – *erzog zu, ...zur, ...1561.*

³¹ V. DRAŽAN: Gotický a renesanční dům z jižních Čech a Moravy, in: Zprávy památkové péče 10, Praha 1950, 142. SEDLÁŘ / SEDLÁŘOVÁ (pozn. 2) 60.

³² RADA / RADOVÁ (pozn. 7) 364.

³³ SEDLÁŘ / SEDLÁŘOVÁ (pozn. 2) 60.

³⁴ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 144.

Polopostavy jsou podobiznami synů císaře Maxmiliána II. – *Rudolfa* (II., pozdějšího císaře, nar. 1552), *Arnošta* (nar. 1553), *Matyáše* (II., pozdějšího císaře, nar. 1557), *Maxmiliána* (nar. 1558), *Albrechta* (nar. 1559) a *Václava* (nar. 1561). Arcivévodové jsou zobrazeni jako mladí muži, oblečení podle poslední módy.

Podobizna samotného císaře *Maxmiliána II.* se nachází v dolní řadě nalevo. Císař je zobrazen s žezlem v ruce a korunou položenou na stole. Z nápisu pod ním se dá jasně přečíst už jen jeho jméno. Uprostřed dolní řady je prý podobizna *Karla V.*, otce Maxmiliánovy manželky. Je opět doplněna žezlem a korunou na stolku.³⁵ Poslední je podobizna hraběte *Mikuláše Zrinského*, slavného obhájce pevnosti Sigetu, s'atého roku 1566. Hrabě je oblečen v plášti s typickým vysokým límcem, na hlavě má čapku a v ruce drží štít a meč. Z nápisu pod ním zbyla jen slova *Graf von*.³⁶

Výjevy pokrývající patro a atiku jsou orámovány pásy s rolverkovým a rozvilinovým ornamentem. Do ornamentů v pásu při levém okraji patra jsou zakomponovány figury kozorožce a orla, do pásu při pravém okraji pak figury satyra, okřídlené hermy a okřídleného maskaronu. Orel se objevuje podruhé na atice vedle výjevu s Aeneem, naproti němu je ještě srdčitý tvar.³⁷ Napravo od vchodu je sgrafitová nápisová deska s letopočtem, který patrně označoval rok dokončení výzdoby průčelí. Nad letopočtem se nacházel text, který se dnes už nedá přečíst. Literatura uvádí pouze jeho část – „*Ich Johann und Ottilie*“.³⁸ Ani letopočet není dobře čitelný, buď je to rok 1565, nebo 1585. V literatuře se datace různí, pohybují se v rozmezí let 1561 – 1585.³⁹ Jisté je, že výzdoba mohla být započata nejdříve v roce 1561, neboť v tomto roce se narodil arcivévoda Václav, který je na průčelí zobrazen. Podle doby vzniku použitých grafických předloh mohla být započata až po roce 1567.

Jako předlohu pro mytologické výjevy použil sgrafitář ilustrace k Ovidiovým *Metamorfózám* od Virgila Solise z roku 1563. Dokonce z nich převzal i ornamentální rámy včetně například kozorožce a orla. Průčelí proto vypadá jako by bylo pokryto přímo grafickými listy. Předlohou pro starozákonní výjev byla biblická ilustrace opět od Virgila Solise z roku 1566.⁴⁰ Předlohou pro podobizny byly seriály portrétů významných osobností

³⁵ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 144. (Polopostava, která je zde označována jako Karel V. se od ostatních velmi liší, má oděv i rysy spíše ženské. Domnívám se, že by mohla být spíše podobiznou Marie, Karlovy dcery a Maxmiliánovy manželky.)

³⁶ Ibidem 145.

³⁷ Milada LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ: Ještě k předlohám Virgila Solise, in: *Umění* 7, 1959, 67.

³⁸ POCHÉ (pozn. 21) 355.

³⁹ Oliva PECHOVÁ: Slavonice – Městská památková rezervace a památky v okolí, Praha 1967, 14: 1561. RADA / RADOVÁ (pozn. 7) 364: 1565. DVOŘÁKOVÁ / MACHÁLKOVÁ (pozn. 24) 45: 1570. SEDLÁŘ / SEDLÁŘOVÁ (pozn. 2) 69: 1585.

⁴⁰ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 144.

a mocnářů i jejich příbuzných, kterých v té době ale kolovalo Evropou velké množství. Pro postavu Maxmiliána II. našel sgrafitář vzor zřejmě v knize Johanna Hantschmanna *De symbolo Maxmiliani II. in adventu invietissimi et gloriosissimi Romanorum Imperatoris Maxmiliani II.* z roku 1567.⁴¹

Sgrafita byla objevena už roku 1924. Poprvé byla restaurována před 2. světovou válkou brněnským akademickým sochařem Antonínem Zeithammerem. Znovu byla restaurována v letech 1964 – 1965 akademickými sochaři Vladislavem Turským, Dušanem Kříčkou a Miroslavem Kolářem z Prahy. Poté ještě roku 1996.⁴²

4.3 Dům čp. 519

Dům čp. 519 (dříve čp. 87) byl postaven v polovině 16. století. Jednopatrový dům má průjezdovou dispozici.⁴³ Průjezd je zaklenut plackovými klenbami, v zadním traktu valeně.⁴⁴ Dům se nachází vedle domu čp. 520, který byl postaven v ustoupené stavební čáře. Kromě hlavního průčelí do náměstí je proto vidět i krátký úsek jeho boční fasády právě ze strany od domu čp. 520. Boční fasáda je prolomena v přízemí a v patře vždy jedním oknem.

Hlavní průčelí je trojosé. Přízemí je prolomeno jedním oknem. Nalevo od něj je segmentově ukončený portál a napravo se nachází užší portál s rovným překladem. Patro je prolomeno třemi okny. Půdu osvětluje jedno okno s kamenným ostěním. Obě průčelí jsou prostá, bez sgrafitové výzdoby, vrcholí však tvarově pozoruhodnou vysokou atikou. Atika zakrývá střechu zřepedu i z boku. Plynule navazuje na průčelí patra, úroveň hlavní římsy prozrazují jen otvory u úžlabí, ze kterých vychází okapní roury. Na bohatě profilovanou římsu atiky doplněnou konzolkami nasedají čtyři věžice, z nichž jedna je nárožní (společná pro hlavní i boční průčelí). Jsou doplněny koulemi s korouhvičkami. Mezi věžicemi se nachází kulaté medailony a mohutné ležaté voluty.

⁴¹ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 146 a 159.

⁴² KUČA (pozn. 1) 707. LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 144.

⁴³ KUČA (pozn. 1) 707.

⁴⁴ POCHE (pozn. 21) 355.

4.4 Dům čp. 518

Dům čp. 518 (dříve čp. 86) vznikl spojením dvou domů. Levý dům býval v literatuře uváděn jako dům čp. 86 a pravý jako dům čp. 86a. Někdy jsou však domy považovány za jeden velký dům se dvěma odlišnými štíty a průčelími.⁴⁵

Levý dům byl postaven před polovinou 16 století. Je jednopatrový, má dispozici s průjezdem, který je zaklenut valenou klenbou s lunetami.⁴⁶ Jeho průčelí je trojosé. Přízemí je otevřeno dvěma velkými okny. Vpravo se nachází kamenný portál se segmentovým obloukem. V prvním patře jsou dvě okna. Uprostřed má patro jednoosý arkýř vyložený na dvou krakorcích. Všechna tři okna mají kamenné šambrány a příčnky. V ostění okna arkýře je v kamenné pásce řemeslnický erb s kádí a letopočet 1547, který patrně značí dokončení stavebních prací. Na obou bočních stranách arkýře se nachází vždy jedno velmi malé okénko. Průčelí korunuje velký volutový štít. Štít je čtyřetážový, je členěný pilastry, které nesou římsy a obloučky slepé arkády. Vztyčené voluty jsou oboustranně stáčené a poměrně tenké. Pilastry jsou ozdobeny koulemi s korouhvičkami. Okno ve štítu má opět kamenné šambrány se dvěma dolními konzolkami.

Průčelí levého domu je bohatě zdobeno figurálním a architektonickým sgrafitem. Ve štítu pod arkádami se nacházejí výjevy z Genese. V horní řadě jsou vedle sebe tyto dva výjevy – *Bůh jako Stvořitel světa* a *Stvoření Adama*. V prostřední řadě je *Stvoření Evy z Adamova žebra* a *Vyhnání z ráje*. V dolní řadě jsou čtyři výjevy – *Kain zabíjí Ábela*, *Holubice nese olivovou ratolest po potopě světa*, *Oběť Abrahamova* a *Noe děkuje Bohu za záchranu*.⁴⁷ V literatuře se však objevuje také názor, že v posledním poli není zobrazen Noe, ale *Bůh udělující Abrahamovi požehnání*.⁴⁸ Na okrajích štítu v plochách pod volutami je zobrazeno šest izraelských králů – *David*, *Ezechiáš*, *Jozafat*, *Šalamoun*, *Asaf* a *Oziáš*.⁴⁹ Nad hlavami mají nápisové pásy se jmény, která dnes již nejdou přečíst.

Plochy skutečných pilastrů ve štítu i na okrajích arkýře jsou zdobeny malovanými podélnými výplněmi, do kterých jsou vkládány raně renesanční sloupky s baňatými dřívky a lupenitými kalichy. Jeden sloupek má dřík tordovaný. Sloupky jsou někdy skládány na sebe. Okno ve štítu a okna v patře jsou rámována iluzivními pilastry s obdobnými výplněmi a sloupky. U oken v patře se nad iluzivní římsou nacházejí ještě rozvilinové ornamenty.

⁴⁵ KUČA (pozn. 1) 707-708: Jedná se o „renesanční dům s jednotnou dispozicí hloubkového trojtraktu se středním průjezdem, s intaktně dochovanými fasádami s bohatě členěnými štíty, které jsou na obou polovinách průčelí zcela odlišně řešeny.“

⁴⁶ POČE (pozn. 21) 354-355.

⁴⁷ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 149.

⁴⁸ VÍTOVSKÝ (pozn. 25) 228.

⁴⁹ KUČA (pozn. 1) 708.

V pásu pod okny prvního patra jsou zpracovány další náměty z Genese. Nalevo se nachází výjev *Anděl vyvádí Lotovu rodinu ze Sodomy*. V pravé části výjevu je několik postav, mezi nimiž dobře rozeznáme anděla i starého Lota s kloboukem a holí. V levé části v pozadí je zničené město, které včas opustili, a postava Lotovy zvědavé ženy proměněné v solný sloup. Pod oknem napravo je výjev *Josef a Putifarova žena*. Žena chytá odcházejícího Josefa za plášť a vyzývá ho, aby s ní zhřešil. Pod oknem arkýře je zobrazena scéna z knihy Tobiášovy – *Návrat mladého Tobiáše s archandělem Rafaelem*. Tobiáš veden za ruku Rafaelem přichází patrně ke svému otci Tóbitovi a matce Chaně. Nad portálem, vedle scény s Josefem, je vymalován *znak pánů z Hradce*. Další postavy najdeme na bocích arkýře. Na levé straně je dole pod okénkem zobrazena *Lukrecie* vrážející si meč do hrudi a nahoře tabulka s nápisem a postava *piště*.⁵⁰ V novější literatuře je tato postava pokládána za *Orfeu* hrajícího na flétnu.⁵¹ Z pravé strany arkýře je opět tabulka s nápisem a dole postava, která je někdy označována jako *lovec*.⁵² Nápis na pravé straně zní – *Der nebe der strassen pawen wil der muess haben der meist vil, Der vedem wil pawe recht wen einem istes krumb dem an dern geschlecht*.⁵³

Okna v přízemí byla původně orámována pilastry a sloupy podobně jako okna v patře, do dneška se ale zachovalo pouze rámování okna pod arkýřem. Velké sloupy tentokrát nejsou ve výplních pilastrů, ale stojí tu samostatně. Jejich hlavice připomínající opět kalich listů či květ se dotýkají krakorců arkýře. V oblouku pod arkýřem je namalován monogram *WS nad mydlářskou kádí* a na vlnjící pásce letopočet 1548. Monogram patří mydláři Wolfgangu Schneiderovi, který v domě bydlel ještě v roce 1576. Letopočet přibližně určuje dobu vzniku sgrafitové výzdoby.⁵⁴ Nad oknem vlevo se nachází zbytky dalšího německého nápisu a výjevu, který k němu patřil. Levý okraj patra a přízemí je zdůrazněn sgrafitovou rustikou.

Pravý dům je renesanční jednopatrový dům. Jeho průčelí je trojosé. Přízemí je prolomeno dvěma okny a portálem s rovným překladem. Patro je prolomeno třemi okny. Průčelí vrcholí volutovým štítem, který je menší než štít levého domu. Je třítážový, členěný pilastry a římsami. Slepá arkáda zde chybí. Voluty jsou opět tenké a oboustranně stáčené. Pilastry jsou zdobeny koulemi s korouhvičkami. Ve štítu se nachází jedno okno s kamenným ostěním. Průčelí pravého domu je zdobeno jednoduchou sgrafitovou výzdobou. Plocha patra

⁵⁰ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 150.

⁵¹ VÍTOVSKÝ (pozn. 25) 228.

⁵² KUČA (pozn. 1) 708.

⁵³ POCHÉ (pozn. 21) 355: uvádí upravený text „*Der neben der Strasse pawen will, der muss haben der meister vil. Der jedem wil pawen recht, wen einem istes Krumb, dem andern geschlecht.*“

⁵⁴ KUČA (pozn. 1) 708.

je zdobena dvoubarevným psaníčkovým sgrafitem. Pilastry, které dělí štít, jsou zdobeny malovanou šachovnicí. Pole mezi nimi jsou prázdná.

Grafickými předlohami pro výjevy z Genese na levém domě jsou ilustrace k německým biblím vydaným před polovinou století. Horší stav sgrafit a také skutečnost, že ilustrace často používají a obměňují starší vzory, však nedovoluje přesné určení předloh. Mohlo by se jednat o ilustrace těchto autorů – H. S. Beham, H. Burgmair, Erhard Schön a Niclas Stör. Předlohou pro Stvoření Evy mohl být dřevoryt monogramisty HB z roku 1549.⁵⁵

Sgrafita byla odkryta a restaurována roku 1935 Antonínem Zeithammerem. Znovu byla obnovena v letech 1965 – 1966 sochaři Dušanem Kříčkou a Miroslavem Kolářem.⁵⁶ Koncem osmdesátých let provedli další restaurátorské práce J. Kolář a J. Šonka.⁵⁷

4.5 Dům čp. 517

Dům čp. 517 (dříve čp. 85) je jednopatrový, má šířkovou dispozici se středním vjezdem. Dům, nebo alespoň přízemí domu, postavil před polovinou 16. století stavitel Jörg Oesterreicher. Vstupní síň je zaklenuta na střední osmiboký sloup a tesanou příporou ve tvaru polosloupu na západní stěně. Z průjezdu stoupá do patra pravoúhle zalomené schodiště. V patře byla v 60. letech 16. století zřízena protestantská modlitebna. Ve velké místnosti, která je oddělena od síně nad schodištěm dřevěnou přepážkou a která je překryta trámovým záklopovým stropem, se nachází ojedinělá fresková výzdoba zřejmě z roku 1568. Tento letopočet je zde uveden v okenní špaletě společně s malovaným monogramem LL.⁵⁸ Místní malíř namaloval na stěny modlitebny dvacet jedna výjevů z *Apokalypsy*. Výjevy uspořádal do plynulého pásu, který obíhá celou místnost, a oddělil je úzkými malovanými rámy. Pod výjevy umístil ještě text ze Zjevení sv. Jana. Obrazy text ilustrují zjednodušeným způsobem, mají blízko k lidovému projevu. Mají jasně naukový a narativní charakter. Kompozice scén v hluboké schematické krajině malíř přejal patrně z *Biblische Figuren* Virgila Solise, vydaných roku 1560 u S. Feyrabenda. Inspiroval se ale také Holbeinovou *Apokalypsou*. Děj však aktualizoval dobovými kroji. Výběr námětu i jeho zpracování s různými detaily (jako drak-satan s papežskou tiárou) jsou výrazem protikatolického smýšlení objednavatele. Tento cyklus je jediným známým zobrazením Janova zjevení v renesančním interiéru a zároveň

⁵⁵ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 152.

⁵⁶ Ibidem 148.

⁵⁷ VÍTOVSKÝ (pozn. 25) 228.

⁵⁸ KUČA (pozn. 1) 708.

dokladem toho, že se nábožensko-politické myšlenky šířily nejen knihtiskem ale i monumentální malbou.⁵⁹

Průčelí domu je pětiosé. Renesanční podoba průčelí se však zachovala pouze v levé části obsahující tři okenní osy. Přízemí v této části je prolomeno dvěma okny a kamenným portálem, který má zvláštní parabolický tvar. Ten vznikl patrně propojením gotického lomeného oblouku s renesančním půlkruhem. Patro je prolomeno třemi okny s kamennými šambránami a výraznými nadokenními římsami. Průčelí vrcholí dvěma obloučkovými štíty. Oba štíty se skládají ze tří jednotek, které jsou vymezeny pilastry a horizontálně členěny množstvím říms. Do každé jednotky je ještě vložen místo spodní římsy půlkruhový oblouk. Pilastry jsou nesené kulovitými konzolkami. Shora jsou části ukončeny obloučky. Spojeny jsou v případě levého štítu tenkými oboustranně stáčenými vztyčenými volutami, u pravého štítu čtvrtkroužky. Oba štíty jsou velmi neobvyklé. Levý štít vypadá, jako dva štíty, obloučkový a volutový, vložené do sebe. V obou štítech je asymetricky umístěno jedno okno s kamennými šambránami a příčnickou. Štíty jsou pravděpodobně dílem Leopolda Estreichera a možná nahradily původní jednoduchou atiku. Pravá část průčelí vrcholila pravděpodobně také atikou či obdobným štítem. V roce 1928 měla barokní štít, který byl později snesen.⁶⁰

Štíty jsou zdobeny stejně jako plocha patra sgrafitem. Skutečné pilastry jsou tu doplněny malovanými s podélnou vpadlou výplní nebo ornamentem. Pod oblouky nad okny jsou namalovány dvě stojící *postavy ve zbroji*. V dalších polích pod oblouky se asi také nacházely nějaké postavy, dnes jsou ale pole prázdná. Podokenní pás je zdoben rozvilinovým ornamentem.

Plocha patra a přízemí je rámována sgrafitovou rustikou. Horizontálně je členěna iluzivními kordonovými římsami. Okna v patře mají výrazné nadokenní římsy pospojovány římsami provedenými ve sgrafitu. Vedle oken stojí mohutné sloupy či polosloupy s fantastickými hlavicemi a výraznými patkami, které vynášejí malované úseky římsy. Nad římsou je úzký pás s polopostavami, které představují různé mocné muže, krále a bojovníky. Podle úseků říms jsou rozděleny do šesti skupin po čtyřech. Některé postavy se k sobě otáčejí a hovoří spolu. Jsou oblečeny ve zbroji nebo ve slavnostním úboru. Dvanáct postav zprava drží v ruce nějakou zbraň, například sekuru, dýku, meč či šíp. Nalevo poznáme podle atributů – lva a citary – *Samsona s Davidem*. V řádku nad postavami jsou uvedena jejich jména – *Josua, Chedion, Jepte, Samson, Jonathan, David, Abia, Assa, Josaphat, Amazia,*

⁵⁹ SEDLÁŘ / SEDLÁŘOVÁ (pozn. 2) 71. KRČÁLOVÁ (pozn. 15) 77.

⁶⁰ KUČA (pozn. 1) 708.

Ezechias, Judas, Pharao, Abonibeled, Eglon, Ebimeleh, Goliath, Saul, Serah, Achab, Senaherib, Nabuch, Holofern a Antiochus.

Další postavy se nacházejí mezi okny. Pod iluzivními oblouky tu jsou zobrazeny dva biblické výjevy. První z nich je vzat z II. knihy Samuelovi a představuje *Joába zabíjejícího Amasu*. Zrádný Joáb chytá Amasu za vousy a předstírá, že ho chce políbit, druhou rukou mu však bodá meč do břicha. Druhý výjev *Dvojice pod listnatým stromem* pochází z Písně Šalamounovy.⁶¹

Nejzajímavější je sgrafitová výzdoba v podokenním pásu. Zde jsou zobrazena *planetární božstva – Venuše, Jupiter, Mars, Luna, Sol, Saturn a Merkur*. Jsou zobrazena s patřičnými atributy, jedoucí nad oblaky na vozech, které jsou taženy vždy dvěma zvířaty. Pouze u Venuše a Jupitera je záprež vynechána. Sgrafitář totiž původně počítal patrně jen s šesti božstvy a pás pod okny rozdělil na šest polí. Nakonec se však rozhodl zobrazit božstev sedm. Do jednoho pole proto vměstnal dvě postavy, ale na tažná zvířata mu už místo nezbylo. Pod božstvy se nachází odpovídající výjevy ze života lidských smrtelníků, provedené v menším měřítku. Bohyně lásky Venuše je zobrazena s Amorkem a šípy. Pod ní je scéna koupání a také milenecká dvojice sedící u prostřeného stolu. Jupiter, pán hromů a blesků, má v dlani plamínky ohně. Mars, bůh války, sedí na voze taženém vlky a v rukou drží meč a štít. V prostoru pod ním jsou zobrazeni lidé utíkající z hořícího města a dva bojující muži. Luna sedící na voze s delfíny drží v ruce srpek měsíce. Pod ní je zobrazen muž na loďce uprostřed vod a vzadu na břehu mlýn. Naproti Luně jede Sol na voze taženém koňmi a drží slunce. Pod ním jsou zobrazeny dvě postavy u fontány. Saturn, bůh zemědělství a sklizně, jede na voze s párem draků. Dole pod ním je vyobrazen jeden muž s prasetem a druhý muž orající na poli. Poslední vůz, který táhnou kohouti, patří Merkurovi s okřídlenou berlou v ruce. Scéna dole představuje dva učence pracující u stolu. Jednotlivé výjevy patřící do pozemské zóny jsou odděleny sloupky či kmeny stromů.

Sgrafito pokrývalo dříve i celé přízemí. Na starších fotografiích je z něho patrný malý fragment nad oknem vlevo. Byla tu žánrová scéna odehrávající se mezi čtyřmi polopostavami, které vyzdvihovali sáček, patrně s penězi.⁶² Nad portálem je nápisová páska s rozděleným letopočtem 1550 a písmenem *H* uprostřed.⁶³

Předlohami pro výjevy na tomto domě jsou opět grafické práce Virgila Solise, ale také H. S. Behama. Biblické výjevy mezi okny prvního patra jsou volně pojatými

⁶¹ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 155.

⁶² Ibidem 156.

⁶³ Ibidem 156: uvádí letopočet „1559“.

a zredukovanými, zrcadlově převrácenými přepisy starozákonních ilustrací H. S. Behama, datovaných rokem vyjití – 1551. Předlohou pro planetární božstva je cyklus Virgila Solise z doby kolem roku 1550. Na každém listě cyklu najdeme jedoucí božstvo s párem zvířat i přílehlavý výjev ze života lidí. Najdeme tu také živočichy, které sgrafitář kvůli nedostatku místa vynechal – u Venušina vozu holubice a u Jupiterova pávy.⁶⁴

Sgrafitová výzdoba byla restaurována roku 1967, poté, co restaurátoři Dušan Křička a Miroslav Kolář dokončili práce na vedlejším domě čp. 518.⁶⁵ Další opravy byly provedeny zřejmě v roce 2005, podle druhého letopočtu uvedeného nad portálem.

4.6 Dům čp. 538

Jednopatrový dům čp. 538 (dříve čp. 108) byl postaven ve druhé polovině 16. století. Jedná se o bývalý městský pivovar. V období raného klasicismu byly hmota domu i obě fasády značně pozměněny. Dům byl snižen o vysokou atiku a zakončen ještě barokně cítěnou mansardovou střechou. Průčelí bylo opatřeno novými jednoduše profilovanými ale mohutnými římsami a okenními šambránami, které porušily sgrafitovou výzdobu. V 60. letech 20. století byly klasicistní doplňky odstraněny.⁶⁶ Ve dvorním křídle, které je renesanční, se zachoval komín vyložený na dvou stupňovitých krakorcích.⁶⁷

Průčelí jednopatrového domu je šestiosé. Přízemí je prolomeno velkým kamenným portálem, který je lomený a ozdobený na klenáku a ve vpadlých výplních erbovními růžemi. Tento portál opět kombinuje gotický prvek (lomený oblouk) s renesančním (vpadlá výplň s rozetami). Napravo od portálu se nacházejí tři okna, nalevo je druhý, patrně novější vstup. První patro je prolomeno šesti okny. Půdní patro osvětlují dva malé vikýře ve střeše.

Celá plocha průčelí je pokryta figurálním a ornamentálním sgrafitem. Celkem tu najdeme dvacet tři biblických výjevů, které jsou uspořádány do několika horizontálních pásů. Horní pás nad okny patra byl bohužel porušen snížením domu a osazením korunní římsy, takže horní části výjevů chybí, stejně tak vysvětlující texty, které jinak najdeme nad výjevy ve všech ostatních řadách.⁶⁸ V horní řadě je zobrazeno těchto osm výjevů – *Potopa světa, Opilý Noe, Stavba babylonské věže, Abraham a Melchisedech, Abrahamova oběť a víra, Sára vyháněná Hagar, Andělé u Abrahama a Lot a jeho dcery*. V prvním poli, představujícím potopu

⁶⁴ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 155.

⁶⁵ Ibidem 148.

⁶⁶ LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ Milada: K ikonografii a restituci sgrafitového reliéfu tří renesančních domů ve Slavonicích, in: Umění 18, 1970, 383.

⁶⁷ KUČA (pozn. 1) 704.

⁶⁸ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 66) 389.

světa, je zobrazeno několik postav, které vylézají z vody na břeh, v pozadí je pak Noemova archa. V dalším poli je zobrazen ležící Noe, který se napil vína a usnul nahý. Nad ním stojí dvě postavy, patrně jeho synové Šém a Jefet, kteří ho zakryli. Třetí scéna zachycuje dělníky stavějící babylonskou věž a v popředí dva muže s kružítkem. Čtvrtá scéna představuje Abrahama s bochníky chleba před králem Melchisedechem. V pátém výjevu klečí Abraham před hořící obětí při západu slunce. V šestém poli je zobrazena Sára s rukama v bok, která vyhání z domu mladou služebnici Hagar, vzadu je vidět sedící starý Abraham. Uprostřed sedmého výjevu je zobrazen velký stůl, kolem kterého stojí tři postavy – andělé, které Abraham pohostil. V posledním poli této řady je zobrazen Lot a jeho dvě dcery, které mu podávají pohár vína. Vzadu za nimi je hořící Sodoma a Lotova žena proměněná v solný sloup.

V pásu mezi okny se nachází pouze pět výjevů. První je *Anděl utěšuje Hagar a Izmaela na poušti*. Druhý je výjev *Abraham obětuje Izáka*. Abraham se chystá obětovat svého syna, ale jeho ruku s mečem zadržuje anděl. Třetí je scéna *Rebeka u studny*. Rebeka podává Abrahamovu služebníkovi džbán s vodou, aby napojil svého velblouda, který je zobrazen v pozadí. Čtvrtá scéna *Abrahamův pohřeb* zachycuje dvě postavy kopající hrob. Pátá je scéna *Ezau prodává Jákobovi za čočku své prvorozenství*, zobrazení tu jsou dva muži u stolu s mísou.

V souvislém pásu pod okny nacházíme dalších osm výjevů. V prvním poli je výjev *Izák žehná Jákobovi*. Izák je zobrazen na posteli, před ním klečí Jákob a vedle něj ještě stojí patrně Rebeka. Další je výjev *Jákobův sen o nebeském žebříku*. Po žebříku se tu pohybují tři andělé. Třetí je výjev *Jákob a Ráchel*, Jákob stojí vedle velkého kamene, který sundal ze studny, aby Ráchel mohla napojit ovce. Čtvrtý je výjev *Jákob třídí Lábanova stáda*. Jákob je zobrazen u žlabu, do kterého dává pruty. Pátý je výjev *Lábanova zášť se stala Jákobovým požehnáním*, u stolu zde spolu sedí několik postav. Další je oblíbený výjev *Jákobův zápas s andělem*. Dva objímající se muži představují *Smíření Jákoba s Ezauem* a poslední je výjev *Jákobovi synové Simeon a Lévi mstí pohanu sestry Díny*.⁶⁹ Mstící se bratři jsou zobrazeni vlevo, vpravo je Dína vedena za ruku Jákobem.

Všechny tyto figurální výjevy jsou vzaty z První knihy Mojžíšovy, z Genese. V přízemí nalevo od portálu jsou však ještě další dvě scény, tentokrát z Knihy soudců, ze Samsonovy historie. V prvním poli se odehrává *Zápas Samsona se lvem*, ve druhém je zobrazen *Samson nesoucí vrata Gázy*. Ve cviklech vzniklých při horním zakončení portálu jsou namalováni *géniové držící kartuše*. V úzkých polích mezi okny napravo jsou namalovány

⁶⁹ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 66) 389-390.

různé stavby. Všechny výjevy jsou ze stran rámovány pásy s rolverkovým ornamentem (při levém okraji fasády jsou v pásech ještě putti). Nad výjevy se nachází texty, uvádějící příslušnou kapitolu Genese či Knihy soudců a nadpis výjevu. Některé nadpisy vystihují obsah výjevů, některé jsou míněny typologicky jako předobrazy dějů Nového zákona.

Grafickými předlohami pro výjevy z Genese jsou ilustrace švýcarského malíře a kreslíře Tobiase Stimmera z tzv. Stimmerovy bible z roku 1576.⁷⁰ To však neplatí pro tři výjevy – Lot a jeho dcery, Jákobův zápas s andělem a Smíření Jákoba s Ezauem.⁷¹ Při práci na těchto třech výjevech se totiž sgrafitář přidržel biblických ilustrací Virgila Solise z roku 1566. Všechny citáty nad výjevy z Genese převzal sgrafitář doslovně, avšak s odchylkami v pravopisu, pouze z jedné předlohy, a to z ilustrací Tobiase Stimmera.⁷² K výjevům v meziokenním pásu patří následující citáty – *Gene 21, Das Gesaz weicht der Gnaden* (Hagar); *Genesis 22, Vorbild des unschuldigen opfers Christi* (Abraham obětuje Izáka); *Genesis 24, Rebecca empfängt iren Werber* (Rebeka); *Genesis 25, Aller gläubigen Vater begraben* (Abrahamův pohřeb) a *Genesis 25, Vorbild falscher kirch* (Ezau prodává prvorozenství). K výjevům pod okny patří tyto citáty – *Genesis 27, Der Letzte wird der Erste* (Izák žehná Jákobovi); *Genesis 28, Gehaimnuslaiter der Menschwerdung Christi* (Jákobův žebřík); *Genesis 29, Der gerecht dienet auch recht dem ungerechten* (Jákob a Ráchel); *Genesis 30, Des Schwähers untreu macht den aiden reich* (Lábanova stáda); *Genesis 31, Labans Neid ward Jacobs Segen* (Lábanova zášť); *Genesis 32, Der Glaub inn der Not, ringe mit Gott* (Jákobův zápas); *Genesis 33, Der den Fromen töden wolt, wird jim hold* (Smíření Jákoba s Ezauem) a *Genesis 34, Der Brüderrach um der Schwesterschmach* (Jákobovi synové mstí pohanu Díny).

Předlohou pro první výjev se Samsonem je ilustrace Josta Ammana z tzv. Frankfurtské bible z roku 1564.⁷³ Předlohou pro druhý výjev se Samsonem je opět práce Tobiase Stimmera, která je součástí již zmíněné Stimmerovy bible.⁷⁴ Oba výjevy ze Samsonovy

⁷⁰ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 66) 394: „*Neue Künstliche Figuren Biblischer Historien, grüntlich von Tobia Stimmer gerissen Und Zu Gotsföchtiger eretzung andächtiger hertzen, mit artigen Reimen begriffen Durch F. J. G. M. (J. Fischart, gen. Mentz). Zu Basel bei Thoma Gwarin. Anno MDLXXVI.*“

⁷¹ ŠPALE (pozn. 13) 395.

⁷² LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 66) 391.

⁷³ Ibidem 394: „*Titul knihy zní: Neuwe Biblische Figuren/ dess alten und Neuwen Testaments / geordnet und gestellt durch den fürtrefflichen und Kunstreichen Johan Bocksperegern von Saltzburg (den jüingern) und nachgerissen mit sondern fleiss durch den Kunstferstendigen und wollerfarnen Joss Amman von Zürych. Allen Künstlern /als Malern/ Golt Schmieden/ Bildhauwern/ Steinmetzen/ Schreimern/ e. c. fast dienstlich und nützlich. Getruckt zu Frankfurt am Mayn mit Röm. Key. Mt. Freyheit. M. D. LXIII.*“

⁷⁴ ŠPALE (pozn. 13) 396.

historie jsou chápány jako předobrazy Kristova života. Citáty u nich uvedené zní – *Iudicum 14, Vorbild Christi Todeskampfs* a *Iudicum 16, Also eröffnet Christus die Gefängnis*.

S předlohami zacházel sgrafitář originálním způsobem. Přejímal téměř beze zbytku kompoziční schéma, ale pozadí některých výjevů předělával. Například ve výjevu z 31. kapitoly s Lábanem nahradil stany renesanční architekturou s vysokými sdruženými okny a podlahu pokryl čtvercovými dlaždicemi, čímž docílil větší iluze hloubkového prostoru. Zvláštní je také, že užil předlohy tří různých autorů pro výjevy jedné fasády. Výjevy Lot a jeho dcery i Jákobův zápas s andělem se sice nacházejí ve Stimmerově cyklu, ale sgrafitář přesto užil ilustrace Virgila Solise. Možná mu dva Stimmerovy listy chyběly nebo se mu více líbily Solisovy kompozice.

Jak bylo uvedeno výše, dům měl pravděpodobně dříve atiku, která byla zřejmě podobná atikám sousedních domů. Mohla být zdobena dalšími výjevy z Genese, které předcházejí výjevu Potopa světa, zobrazenému v prvním poli. Ve Stimmerově cyklu jsou před tento výjev zařazeny výjevy *Stvoření světa, Stvoření Evy z Adamova žebra, První hřích, Vyhnání z ráje, Adam a Eva pracují a pečují o děti* a *Kain a Ábel*. Těchto šest výjevů, společně s výjevem *Nástup zvířecích dvojic do Noemovy archy* (který je v cyklu chybně až za Potopou, ale na fasádě není) mohlo, pokud by se sgrafitář držel této předlohy, tedy zdobit plochu atiky.⁷⁵

Restaurování sgrafit bylo v 60. letech opět svěřeno sochařům Dušanu Kříčkovi a Miroslavu Kolářovi.⁷⁶ Další práce proběhly v roce 1990. Rozsáhlé restaurování, při kterém byly odstraněny předchozí restaurátorské zásahy, provedli někdy mezi lety 1998 – 2003 Václav Špale a Jiří Čech.⁷⁷

4.7 Dům čp. 537

Renesanční jednopatrový dům čp. 537 (dříve čp. 107) se v 60. letech 20. století částečně zřítíl a byl následně vystavěn znovu. Původní průčelí se sgrafitovou výzdobou se naštěstí podařilo zachránit. Tvar atiky byl však pozměněn. Dříve měla atika výrazně profilovanou římsu a patrně velmi dekorativní zakončení, podobné tomu na sousedním domě čp. 536. Římsa byla ale bohužel otlučena a průčelí nastaveno třemi stupňovitými štíty.

⁷⁵ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 66) 390-391.

⁷⁶ Ibidem 383.

⁷⁷ ŠPALE (pozn. 13) 394-396.

Průčelí domu je trojosé. Přízemí je prolomeno dvěma okny a kamenným portálem se stlačeným obloukem a výraznějším hlavním klenákem. První patro je osvětleno třemi okny a půda jedním oknem. Okenní kamenné šambrány jsou renesanční. Průčelí domu dnes vrcholí třemi jednoduchými stupňovitými štíty, z nichž střední je kompletní a oba postranní poloviční.

Sgrafitová výzdoba je rozvržena stejným způsobem jako na domě čp. 538. Figurální výjevy jsou řazeny za sebou v horizontálních páslech mezi okny a pod okny. Oddělovány jsou rolverkovými rámy a doplněny vysvětlujícími texty. Jedná se o výjevy ze života starozákonních proroků. V půdním patře jsou zobrazeny čtyři scény s velkými proroky – *Izaiášem, Jeremiášem, Ezechielem a Danielem*. V dalších páslech jsou pak zobrazeni malí proroci. V mezipatrovém pásu jsou výjevy s *Ozeášem, Joelem, Amosem, Abdiášem a Jonášem*. Mezi okny patra jsou zobrazeni proroci *Micheáš, Nahum a Abakuk*, v posledním pásu pod okny *Sofoniáš, Ageus, Zachariáš a Malachiáš*. Vysvětlující texty nad výjevy obsahují číslo kapitoly a nápis výjevu. Dnes jsou některé již velmi špatně čitelné, známe je však z grafických předloh.⁷⁸ Sgrafitář přejal texty téměř doslovně, občas použil jiný pravopis.

První je výjev s Izaiášem, kterému patrně seraf klade kleštěmi na ústa žhavý uhel. Text nad výjevem zní *Esaias I. Cap. Alle Propheten zeugen von Christo*. Jako druhý je zobrazen klečící Jeremiáš s kovovým sloupem a hrcem, nahoře je uvedeno *Hieremiae I. I. II. Cap. Spot und hon, wird warer Prediger lon*. Třetí výjev představuje Ezechiela v Údolí suchých kostí, nad ním je uvedeno *Ezech. XXXVII. Cap. Die Hoffnung der Lebendigen und Toden*. Poslední z velkých proroků, Daniel, je zobrazen v jámě lvové. Patří k němu text *Daniel VI. Cap. Der Löwe Mund von dem Gerechten verschlossen*.

K Ozeášovi patří text *Oseae I. II. Cap. Ich will mich erbarmen uber die so in ungnade warn*. K Joelovi *Ioelis I. III. Cap. Wer den Namen des Herrn anruft, wird selig*. Další je Amos s textem *Amos. I. IX. Cap. Ains warn Selhirten amt und dank* a Abdiáš s textem *Abdiae I. Cap. Straffen und trösten geburt Predigern am meisten (nahsten)*. Jonáš je zobrazen s velrybou, k výjevu patří text *Ionae I. II. Cap. Inen wird kein zeichen, dan das zeichen Ionas*.

Ve třetím pásu je výjev s Micheášem, vzadu je vidět narození Krista. Nápis nad výjevem zní *Micheae I. V. Cap. Aus Betlehem kommt der Hörzog (meins volks her)*. Další je výjev s Nahumem a pravděpodobně s městem Ninive v pozadí a nápis *Nahum I. III: Cap. Eh Gott strafft die sündler, send er Büsverkünder*. Třetí v řadě je Abakuk s textem *Habacuc I. II. Cap. Der Gerechte lebet seines Glaubens*.

⁷⁸ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 66) 391-392.

V poslední řadě je Sofoniáš s nápisem *Sophonias I. III. Cap. Er wird Völkern mit freilichen lippen predigen*. Za ním následuje Ageus stojící zřejmě před chrámem v Jeruzalémě. Nad Ageem je nápis *Aggaei I. II. Cap. Die herlicheit des lezten Haus wird gröser als des ersten*. Dále je tu Zachariáš s nápisem *Zachariae I. IX. Cap. Sihe dein König komt zu dir. Ein gerechter helfer*. Poslední je výjev s Malachiášem a k němu patřící nápis *Malachiae I. III. Cap. Alle propheten haben geweissagt biss auf Johannes*.

V poslední řadě je vedle proroka Malachiáše ještě jedno pole, ve kterém je vyobrazen král *David* sedící v prorockém rozpoložení myslí nad knihou. Nad ním je uvedeno *David Psalm, Vorbild Christi Prophetischen Königsreich*. David je tedy chápán jako předobraz Kristova prorockého království. Plocha přízemí je členěna rolverkovými pásy. Nad portálem je prázdná nápisová páska. Širší pole mezi okny je dnes prázdné, ale nad ním se nachází poškozený nápis, ze kterého se dá přečíst – *4. Reg.*, byl tu patrně výjev z Knihy královské. Atika zdobena sgrafitem nebyla.

Předlohou pro patnáct starozákonních výjevů jsou biblické ilustrace Švýcara Tobiase Stimmera z roku 1576, stejně jako u domu předchozího. Pro dva předposlední výjevy se Zachariášem a Malachiášem jsou však předlohou biblické ilustrace Josta Ammana z roku 1571.⁷⁹ Sgrafitář se tedy opět nedržel jedné grafické předlohy, ačkoli zobrazoval jediné téma. Texty nad výjevy však všechny převzal od Stimmera. Je možné, že se sgrafitář snažil vytvořit nový celek, který by nebyl závislý pouze na jedné předloze. Opět ho velmi zajímala architektonická složka výjevů. Některé architektury v pozadí pozměnil a znovu použil čtvercové dlaždice na podlaze.

Sgrafitová výzdoba byla restaurována v roce 1964 pod vedením Miroslava Böswarta, poté znovu v roce 1966 sochaři Kolářem a Kříčkou.⁸⁰

4.8 Dům čp. 536

Renesanční jednopatrový dům čp. 536 (dříve čp. 106) ve druhé polovině 20. století velmi chátral, částečně se zřítíl a poté byl zcela přestavěn, podobně jako dům čp. 537. Zachovalo se pouze jeho hlavní průčelí se sgrafitovou výzdobou a pozoruhodnou atikou.

Průčelí domu je trojosé. Přízemí je prolomeno kamenným půlkruhově ukončeným portálem, který je umístěn nalevo, a dvěma okny. Patro je prolomeno třemi okny, půda je

⁷⁹ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 66) 393, 394: „*Sacra Biblia, ad vetustissima exemplaria castigata... Impressum Francofurti ad Moenum apud Georgium Corcinum, impensis Sigismundt Feierabend. M. D. LXXI.*“

⁸⁰ Ibidem 384.

osvětlena jedním oknem v kamenném ostění. Atika domu je složena ze tří pilířků postavených na koso a drobné arkády zdobené motivem cimbuří. Mezi pilířky jsou pak ještě vloženy čtyři voluty či dva slepé záclonové oblouky. Členitá atika, která působí velmi křehce, je možná dílem Leopolda Estreichera.⁸¹

Celé průčelí včetně atiky bylo zdobeno sgrafitem. Atika byla pokryta malovaným režným cihlovým zdivem a rostlinnými a rolverkovými motivy. Do dnešní doby se však zachovalo sgrafito pouze na římse atiky, ale na dekorativním ukončení bohužel ne. Průčelí půdního patra a prvního patra je rozděleno na čtyři horizontální pásy, v nichž jsou vedle sebe hustě řazeny portrétní medailony. Medailony jsou zasazeny do rolverkových ráků a kolem jejich obvodu jsou vyryty vysvětlující nápisy, obsahující jméno zobrazené osobnosti a její titul a také spojení *Von Gottes Genaden*, neboli z Boží milosti. Celkem je na fasádě zobrazeno dvacet čtyři významných osobností renesančního světa. Polopostavy jsou pojaty ze tříčtvrtečního nebo celého profilu, jsou natočeny doprava i doleva. Sedí za stolem pod zřasenou draperií, která je různě podkasána nebo zachycena. Jsou oblečeny do oděvu, který je pro ně typický, některé drží žezlo.

V horní řadě je zobrazeno šest osobností. Čtyři Habsburci – 39., 40., 41. a 42. německý a římský císař – *Karel V.*, *Ferdinand I.*, *Maxmilián I.* a *Maxmilián II.* Jsou zobrazeni v nesprávném pořadí (*Maxmilián I.* vládl před *Karlem V.*), ale to asi nikomu nevadilo. U prvního je nápis *Carolus Der V. Von Gottes Genaden Der 39. Deutsche Romische Keiser.* Další nápisy jsou tvořeny obdobně. Ve stejné řadě jsou ještě dva králové *Frederik Dánský* a *Zikmund II. Polský.*

Ve druhé, souvislé řadě nad okny prvního patra je sedm saských kurfiřtů a vévodů. Jsou tu *Fridrich III.*, *Johann I.*, *Johann Friedrich Starší*, *Georg*, *Heinrich*, *Mauritius* a *Augustus*. Ve třetí řadě, vedle oken patra, se nacházejí pouze čtyři osobnosti. Jsou to velmoži z různých území ostatního Německa – *Joachim*, markrabě braniborský, *Otta Heinrich*, falckrabě bavorský, *Filip Štětínský* s titulem *Wolgast der Cassuben und Wenden Herzog* a *Kryštof*, vévoda z Württembergu.

V poslední, čtvrté řadě je vedle sebe opět sedm medailonů. Jsou tu zobrazeni dva arcibiskupové – *Friedrich z Kolína nad Rýnem*, zároveň arcikancléř v Itálii a *Zikmund*, který byl zároveň markrabětem brandenburským. Jako třetí je tu zobrazen *Georg*, kníže z Anhaltu a hrabě z Askanie, duchovním posláním probošt magdeburský, významná osobnost protestantského světa. Další je rovněž protestantský duchovní, *Vilém*, hrabě z Hennebergu.

⁸¹ KUČA (pozn. 1) 709.

Poslední tři medailony patří obávaným válečníkům. Pod prostředním oknem je zobrazen *Mikuláš Zrinský* (hrabě ze Serinu), chorvatský šlechtic, manžel Evy z Rožmberka a obhájce Sigetu proti Turkům. Vedle něho je ruský velkokníže *Vasil III. Ivanovič*, u kterého bylo uvedeno *Wahrhaftige Bildnis des grossmächtigen Herren*. Poslední je zřejmě turecký sultán *Soliman I. Veliký*, který se také zúčastnil dobývání Sigetu a položil zde život roku 1566.⁸²

Zajímavý je hierarchický řád, podle kterého jsou medailony s portréty řazeny. V první řadě, tedy nejvýše, se nachází císaři a králové. Pod nimi jsou umístěni kurfiřti, knížata a velkovévodové Saska. Třetí řada je vyhrazena pro markrabata, falckrabata, vévody a hrabata ostatního Německa. Nejnižší jsou umístěni protestantští církevní hodnostáři a válečníci, kteří reprezentují vedle křesťanského světa také muslimský svět (Soliman I.). Zvláštní je, že sgrafitář na průčelí nezobrazil také v té době vládnoucího Rudolfa II.

Plocha přízemí byla pojednána samostatně, mezi okny byly ve sgrafitu provedeny drobné architektury, ze kterých se ale zachovaly pouhé fragmenty. Malá pole při pravém okraji fasády jsou vyplněna rostlinným ornamentem a motivem rezného cihlového zdiva s portálkem. V úzkém poli vedle okna je vyobrazen vodní pták. Levý okraj fasády je zdoben ornamentální lištou.

Sgrafitář při práci na výzdobě tohoto domu použil opět několik grafických předloh. Motiv vodního ptáka převzal z rámců ilustrací k Ovidiovým *Metamorfózám* od Virgila Solise z roku 1563.⁸³ Pro většinu portrétů našel předlohu ve dvou dílech knížky portréty - *Abcontrafactur (warhafftige) und Bildnis aller Gross Hertzogen...*, vydaných poprvé v letech 1586 – 87. Literatura uvádí pouze název druhého vydání z roku 1596, které je trochu odlišné od prvního a obsahuje větší počet podobizen.⁸⁴ Sgrafitář však čerpal ještě z jiné práce, a to z předloh Erharda Schöna z roku 1527. Odtud převzal podobizny Vasila III. Ivanoviče a Solimana I. Velikého.⁸⁵

Sgrafitová výzdoba byla restaurována v roce 1966 sochaři Kolářem a Kříčkou.⁸⁶ A poté znovu v roce 1990.⁸⁷ Dnes je v dost špatném stavu. Nejspodnější řada medailonů a plocha přízemí je velmi poškozena. V nejhorším stavu jsou místa nad okny přízemí a nad

⁸² LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 66) 385-386.

⁸³ Ibidem 385.

⁸⁴ Ibidem 387: I. díl „*Abcontrafactur (warhafftige) und Bildnis aller Gross Hertzogen, Chur und Fürsten zu Sachsen, Welche vom Jar nach Christi Geburt 851, bis auff das jetzige 1596. Jar das Land zu Sachsen, Löblich, Christlich und wol regieret haben... Dresden 1596.*“ a 386: II. díl „*Bildnis (eigentliche) und Abconterfeyhung Römischer Keyser, Könige, Fürsten und Herren, Hohes standes, sampt etzlichen derselben Gemahlen, Welcher Hochlöbliche Thaten, und christliche Tugenden mit sonderlichen Fleis, in kurtze Reime verfasset sein. Das ander Theil... Dresden Anno MDXCVI.*“

⁸⁵ Ibidem 387.

⁸⁶ Ibidem 384.

⁸⁷ ŠPALE (pozn. 13) 394.

portálem. Směrem vzhůru se stav výzdoby zlepšuje. Doplňující nápisy už nejsou téměř čitelné. Na ukončení atiky se sgrafito nedochovalo vůbec.

4.9 Dům čp. 528

Dům čp. 528 (dříve čp. 97) byl postaven kolem roku 1550. Jednopatrový dům vyrostl na nové parcele v místě, kde se do té doby nacházelo hrazení kostela Nanebevzetí Panny Marie. Původně měl jistě dvě příčné sedlové střechy se štíty nebo s atikou. Po požáru roku 1750 dostal nynější podélnou střechu.

Průčelí domu je mírně zalomené, má šest okenních os. V pravé, širší části průčelí je portál s rovným překladem a velký kamenný segmentově ukončený portál, který odpovídá tvorbě Leopolda Estreichera.⁸⁸ V levé části je další portál s rovným překladem. Přízemí je prolomeno jedním oknem. V patře se nachází šest oken. V levé části je patro vyloženo na drobné krakorce.

V této levé části byla obnovena sgrafitová výzdoba, která je poněkud rustikalizovaná. Výzdoba zahrnuje jednoduché figurální výjevy i iluzivní architektonické články. Pokrývá přízemí i plochu patra kolem dvou oken. Přízemí i patro je rámováno vysokými pilastry. Do výplní pilastrů v patře jsou vloženy nejrůznější ornamenty, do výplní dolních pilastrů jsou vždy vloženy nad sebe tři malé sloupky s baňatými dříky (či kuželky) s prstenci a lupenitými kalichy, které se vyskytují i na jiných slavonických domech. Kolem obou oken jsou malované edikuly, tvořené pilastry a sloupy, které nesou kladí a štítové nástavce. Pilastry jsou opět doplněny kuželkami s lupenitými kalichy. Sloupy jsou mohutné, s fantastickými lupenitými hlavicemi, ozdobené provazy s velkými střapci. Nástavce jsou ozvláštněny rozvilinami a koulemi. Mezi sloupem edikuly pravého okna a fasádu rámuje pilastrem je na řetízku zavěšena rolnička, podobná těm na protějším domě čp. 522. Pod rolničkou stojí ještě mužská postava s mečem. V řádku pod okny jsou fragmenty německého nápisu. Zachoval se začátek nápisu *Als Mar*, uprostřed písmena *ebur* a na konci část letopočtu *III Jar*. Pod nápisem zdobí plochu nad krakorci zjednodušené rozviliny a ve cviklech umístěné medailony s mužskými profily.

Oblouky pod krakorci vyplňují polopostavy světic, které drží příslušné atributy. Vedle nich jsou uvedena počáteční písmena jejich jmen. V prvním oblouku jsou písmena *SD*, světice s květinou je *Dorota*. Další je podle písmen *SB* a palmové větve *Barbora*. V prostředním

⁸⁸ KUČA (pozn. 1) 708.

oblouku jsou písmena *MM*, postava s dlouhými vlasy je *Máří Magdaléna*. Čtvrtá je podle písmen *SK* a meče *Kateřina*. U poslední světice s kleštěmi jsou písmena *SA*. S kleštěmi bývají však zobrazovány dvě světice – Apolena a Agáta, neboť podle legendy Agátě kleštěmi utrhali prsa a Apolena přišla při mučení o zuby. Literatura uvádí, že se v tomto případě jedná o *Apolenu* (Apolónii).⁸⁹ Pod světicemi se nachází druhý nápis, ze kterého se zachovalo také pouze několik písmen.

Plochu přízemí zdobí čtyři figurální výjevy. Tentokrát nejde o biblické či mytologické scény jako na ostatních slavnických domech, ale jedná se o žánrové výjevy. První výjev představuje *dva zápasící muže* s meči. Ve druhém poli pod nimi jsou zobrazeny dvě postavy držící velké zvíře s rohy (asi kozla) zezadu za ocas a zepředu za bradku. Zvláštní je jednoduše podaný košatý strom uprostřed výjevu stojící za zvířetem. Dva zbývající výjevy napravo zpracovávají zřejmě téma *krmení dobytka*. Zobrazeno je tu krmení osla a prasnice. Poslední fragment sgrafitové výzdoby se nachází nade dveřmi. Pravděpodobně bylo ale v těchto místech dříve okno, protože původní vstupní portál je umístěn v levé části domu. Fragment sgrafita naznačuje, že okno mohlo být zasazeno v podobné iluzivní edikule jako okna v patře.

Sgrafita byla objevena a prozkoumána až v roce 1994. Dům byl totiž vynechán v rekonstrukční kampani 60. let 20. století. Díky tomu se zachovala jeho výzdoba v původní podobě, samozřejmě velmi poznamenané časem, ale ne opakovanými restaurátorskými zásahy. Restaurování na konci 90. let provedli Václav Špale a Jiří Čech.⁹⁰

4.10 Dům čp. 479

Dům čp. 479 (dříve čp. 45) byl postaven ve 40. letech 16. století. Má šřípkovou dispozici a je jednopatrový. Je dílem Jörga Oesterreichera a Leopolda Estreichera. Prostorná vstupní síň ležící při hranici parcely je zaklenuta valenou klenbou s lunetami. Klenba je pokryta pestře polychromovanými oblými štukovými žebry, která se kříží a přetínají a jsou opatřena polokulovitými svorníky. Ve středu klenby je motiv zvířecí hlavy. Ze síně se prochází na dvůr průjezdem zaklenutým křížovými hřebínky nebo po pravouhle se zalamujícím schodišti do prvního patra.⁹¹ Klenební pas schodiště podporuje mohutný kamenný pilastr, do kterého je vložen sloupek s kulovou hlavicí stojící na soklíku ozdobeném pletencem. Poškozená spodní část sloupku měla původně zřejmě baňatý tvar. Hlavice pilastru

⁸⁹ ŠPALE (pozn. 13) 393.

⁹⁰ Ibidem 392.

⁹¹ DRAŽAN (pozn. 31) 143.

je kalichovitá, člení ji útvary podobné rolverku. Výtvarné pojetí pilastru odpovídá práci Leopolda Estreichera.⁹² Na stěně síně je namalován *mistrovský štít sladovníka* a nad ním nápisová páska s monogramem *I. K. B.* a letopočtem *1546*, který označuje horní mez vzniku klenby, která je asi dílem Jörga Oesterreichera.⁹³ O kousek dál jsou namalovány *erby pánů z Hradce a Lvů z Rožmitálu*.⁹⁴

Síň v patře, do níž ústí schodiště, je zaklenuta třemi poli sklípkových kleneb. Klenební obrazec tvoří hvězdice. Střední kleneb zdobí štukové visuté svorníčky, konzoly podporující vějíře sklípků mají kuželovitý tvar. Z této síně se vchází do ostatních místností v patře.⁹⁵ Plochostropá horní síň obrácená do náměstí byla dříve spojena s vedlejší komnatou pozdně gotickým sedlovým portálem, který je dnes zazděný. Portálek s přesekávanými pruty je datován letopočtem *1549* na kamenné pásce. Stěny místnosti jsou pokryty sgrafitem kombinovaným s malbou.⁹⁶ Zmíněný portálek malíř orámoval malovanou edikulou s tympanonem, do jehož středu v průhledu kruhového okénka namaloval monogram *MLE*. Na stěnu nad edikulou pak umístil letopočet *1556*. Malovaná výzdoba je tedy datována rokem *1556*, výstavba patra spolu se sklípkovou klenbou rokem *1549*. Autorem této části domu je podle monogramu (mistr) Leopold Estreicher.⁹⁷ Na stěnách síně jsou dále namalovány výjevy ze života Krista, které jsou označené německými biblickými citáty, většinou z evangelia sv. Lukáše. Shora jsou rámovány iluzivní římsou na konzolkách, zesponu kasetováním imitujícím dřevo. Jednotlivé výjevy oddělují malované kandelábry. Zobrazen je tu *Křest Kristův*, *Svatba v Káni Galilejské*, *Podobenství o dělnících na vinici*, *Podobenství o rozséváči*, *Podobenství o boháčovi a chudém Lazarovi* a *Kristus nabádá apoštoly k milosrdenství*. V posledním poli se dříve nacházel výjev *Kristus přesvědčuje farizeje a zákoníky, že je i v sobotu možné uzdravovat nemocné*. Předlohu pro tyto výjevy našel malíř v německé bibli vytištěné ve Frankfurtu nad Mohanem roku *1551*.⁹⁸ V síni se také nachází malované erby Zachariáše z Hradce a Kateřiny z Valdštejna a erby Lvů z Rožmitálu či Šternberků.⁹⁹

Průčelí domu bylo původně trojosé, dnes jsou v patře prolomena ještě dvě nová okna. Obě okna přízemí jsou trojdílná s původními kamennými příčníky a ostěním, které zdobí přetínavé pruty. Nadpraží levého okna je zdobeno pletencovým ornamentem a nápisovou

⁹² SEDLÁŘ / SEDLÁŘOVÁ (pozn. 2) 54. RADA / RADOVÁ (pozn. 7) 362.

⁹³ RADA / RADOVÁ (pozn. 7) 362.

⁹⁴ www.i.slavonice-mesto.cz, vyhledáno 9. 12. 2013.

⁹⁵ DRAŽAN (pozn. 31) 143.

⁹⁶ KRČÁLOVÁ (pozn. 15) 78.

⁹⁷ RADA / RADOVÁ (pozn. 7) 361.

⁹⁸ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 157.

⁹⁹ POCHE (pozn. 21) 352.

páskou s letopočtem 1545 a monogramem *JOE* (Jörg Oesterreicher). V nadpraží pravého okna jsou po stranách dvojice zvířátek se zapletenými ocasy, provedené v mělkém reliéfu, a páska s nápisem *anno domini*. Napravo je umístěn široký segmentový portál, který je z velké části nově doplněný. Nad římsou portálu se nachází zbytky plastické dekorace, včetně neúplného *erbu Zachariáše z Hradce*. V mělce vyhloubených obdélných polích ostění jsou reliéfy sloupků vycházejících opět z lupenitých kalichů, se kterými (avšak provedenými ve sgrafitu) jsme se setkali už na předchozích domech.¹⁰⁰ Okna v patře jsou opět trojdílná, tentokrát s obíhající oblounovou profilací s tordovanými soklíky. Ve štítu jsou ještě dvě malá okénka. Atika domu je zakončena čtyřmi obloučkovými štíty zdobenými volutami a členěnými pilastry na soklících a římsami. Štíty můžeme vidět jako čtyři jednotky, jejichž součástí jsou ze stran připojené čtvrtkroužky, nebo jako čtyři jednotky, mezi které jsou vloženy samostatné vlašťovčí ocasy (tvořené vždy dvěma čtvrtkroužky). Celé průčelí domu čp. 479 je pokryto dvoubarevným psaníčkovým sgrafitem.

4.11 Dům čp. 451

Nárožní dům čp. 451 (dříve čp. 16) je renesanční jednopatrový dům šířkové dispozice postavený v polovině 16. století. Jeho vstupní síň v přízemí je zaklenuta křížovou hřebínkovou klenbou na střední sloup. Ve dvoře se dochovala gotická stodola a sýpka přiléhající k domu čp. 449. Parcela domu čp. 449 (dříve čp. 14), stejně jako parcela domu čp. 450 (čp. 15), byla totiž druhotně vyčleněna z parcely domu čp. 451.¹⁰¹ Dům čp. 450 vznikl po roce 1550 patrně z dvorního objektu čp. 451 a jeho stavitelem byl nepochybně Leopold Estreicher. Přízemí tohoto domu je také zaklenuto hřebínkovou klenbou, v patře se dochovaly nástěnné malby se znaky pánů z Hradce. Dům čp. 449 byl dříve součástí domu čp. 450, jeho průčelí zdobí malovaná nárožní bosáž a oválný medailon se třemi meči.¹⁰²

Průčelí domu čp. 451 z roku 1550¹⁰³ je pětiosé. Přízemí je otevřeno čtyřmi okny a segmentově ukončeným portálem. První patro je prolomeno pěti okny. Průčelí je završeno atikou se dvěma obloučkovými štíty benátského typu. Štíty jsou členěny pilastry a římsami, které se kolem nich zalamují. Jsou třítážové s obloučkem ve vrcholu, který je v úrovni třetí etáže vystřídán dvěma otevřenými čtvrtkroužky. Ve druhé etáži se pak nachází zase dva obloučky. Uzavřený obrys se tedy střídá s otevřeným, podobně jako na domě čp. 522. Atika je

¹⁰⁰ RADA / RADOVÁ (pozn. 7) 362.

¹⁰¹ KUČA (pozn. 1) 705.

¹⁰² Ibidem 710.

¹⁰³ Ibidem 705.

prolomena dvěma okénky a ve středu otvorem u úžlabí, na který navazuje okapní roura. Celé průčelí je zdobeno sgrafitovým kvádrováním. Ve štítech se objevují psaníčka. Okna v patře jsou rámována iluzivním ostěním a římsami. Nad okny přízemí jsou trojúhelné frontony a nad segmentově ukončeným portálem malované velké klenáky.

4.12 Dům čp. 453

Dům čp. 453 (dříve čp. 18) je renesanční jednopatrový dům šířkové dispozice. Průčelí domu je trojosé. Přízemí je prolomeno jedním velkým oknem. Nalevo se nachází půlkruhově ukončený vstupní portál. V patře jsou tři okna. Původní štít domu byl snesen na konci 19. století, dnešní tvar štítu je novodobý.¹⁰⁴ Ve štítu je prolomeno jedno menší okénko.

Průčelí je pokryto sgrafitovou výzdobou, která obsahuje jednak figurální prvky, jednak ornamentální prvky. Ve štítu se zachovalo sgrafito uprostřed kolem okénka v podobě rámu s rolverkovým ornamentem a motivem květů. Malé zbytky výzdoby jsou patrné ještě po stranách okénka. Pravděpodobně byl tedy sgrafitem vyzdoben celý štít, co konkrétně se tu nacházelo, však dnes není možné poznat.

V pásu pod okénkem je umístěno šest portrétních medailonů. Další tři medailony, tentokrát větší, jsou umístěny pod okny patra v pravé části průčelí. Všechny medailony jsou kulaté a jsou zasazeny do rolverkových rámců. Nacházejí se v nich mužské polopostavy, pojaté ze tříčtvrtečního nebo celého profilu, natočené doprava i doleva. Postavy většinou sedí za stolem, pod zřasenou drapérií, v ruce drží svítek nebo knihu, ve které si čtou nebo do ní píšou. Medailony jsou velmi podobné medailonům na domě čp. 536 na Horním náměstí. U spodních tří medailonů se dochovaly fragmenty vysvětlujících nápisů, které obsahovaly jména postav. V prvním ze tří medailonů je tedy podle nápisu zobrazen německý teolog a reformátor *Martin Luther*. Další ve spodní řadě je *Leonhart Fuchs*. Jména ostatních postav se bohužel nezachovala. V horní řadě se nachází učenci *Jan Kalvín*, *Johann Aventin*, *Erasmus Rotterdamský*, *Beatus Rhenanus*, *Jiří z Anhaltu* a *Jan Hus*.¹⁰⁵

Okna v patře jsou rámována pásy s rolverkovými motivy a motivy květů, které jsou odděleny dekorativními kandelábry. Pod oknem nalevo je v oválném poli vymalován *znak kožešnického cechu*, který ze stran drží dva lvi. Znak je zasazen do místnosti se čtvercovými dlaždicemi na podlaze a zřasenou drapérií podobnou drapériím v medailonech. Nad portálem se na štítku nachází písmena *HL*. Ve cviklu napravo byl dříve uveden letopočet 1573, který

¹⁰⁴ KUČA (pozn. 1) 705.

¹⁰⁵ ŠPALE (pozn. 13) 401.

dnes už není čitelný.¹⁰⁶ Monogramem HL (s letopočtem 1598) je označena také fasáda domu čp. 533. Monogram zřejmě patřil sgrafitáři, ale mohl patřit i staviteli nebo majiteli domu. Oblouk portálu je zdoben opět rolverkovými motivy. Z obou stran portálu stojí hermovky. Vedle okna přízemí se nacházejí dva ozbrojenci v brnění, s přilbou a mečem stojící v iluzivních výklencích.

Sgrafitová výzdoba průčelí byla objevena ve 30. letech 20. století. V té době byl odkryt a laicky ošetřen znak kožešníků. Celá fasáda byla restaurována v roce 1973 a 1989. Portréty postav v horní řadě byly rekonstruovány jako portréty nekonkrétních válečníků. Mezi lety 1998 – 2003 se Václav Špale a další restaurátoři pokusili opět přiblížit původnímu vzezření průčelí. Nalezli grafickou předlohu nejlépe zachovaného portrétu Martina Luthera, knihu Tobiasa Stimmera *Contrafacturbuch*, ze které vybrali šest portrétů zmíněných učenců, které poté vsadili do horních medailonů.¹⁰⁷

4.13 Dům čp. 460

Dům čp. 460 (dříve čp. 26) je renesanční jednopatrový dům s průjezdem, postavený ve 40. letech 16. století pravděpodobně stavitelem Jörgem Oesterreicherem.¹⁰⁸ Dům má podloubí o pěti obloucích na polygonálních pilířích. Podloubí je zaklenuto křížovými hřebínky. Středem dispozice domu probíhá průjezd, který je klenutý valenou klenbou s lunetami a křížovými hřebínky. Při hranici parcely celou její hloubkou (podél průjezdu) probíhá podélná místnost. Ta je vpředu zaklenuta křížovými klenbami s krouženými hřebínky a zdobena štukaturou ve tvaru lipových ratolestí, v zadní části je zaklenuta křížovými klenbami s hřebínky o osnově čtyřcípé hvězdy. V předním traktu přiléhá k průjezdu z druhé strany místnost, která má rovněž klenbu pokrytou nepravidelným obrazcem hřebínků. Místnosti v patře jsou plochostropé, zaklenuté křížovými hřebínky či valenou klenbou. Zadní trakt v prvním patře ustupuje.¹⁰⁹

Průčelí domu je pětiosé. Přízemí je prolomeno pěti otvory chráněnými podloubím. Patro je prolomeno pěti velkými okny. Průčelí domu vrcholí rovně ukončenou atikou, která zakrývá dva rovnoběžné hřebeny střechy. Atika je prolomena dvěma okénky a otvorem s okapní rourou.

¹⁰⁶ SEDLÁŘ / SEDLÁŘOVÁ (pozn. 2) 69.

¹⁰⁷ ŠPALE (pozn. 13) 400-401.

¹⁰⁸ KUČA (pozn. 1) 706.

¹⁰⁹ DRAŽAN (pozn. 31) 141.

Celé průčelí je zdobeno sgrafitem, které imituje skutečné architektonické články a bosáž. Atika je pokryta psaníčkovým sgrafitem. Okna v patře jsou rámována edikulami tvořenými pilastry a štíty vyplněnými mušlemi. Plocha pod okny je opět zdobena psaníčkovým sgrafitem. Sgrafitář se zřejmě inspiroval výzdobou horní síně protějšího domu čp. 479. Použil zde totiž stejné barvy (zelenou a šedou) a obdobné architektonické a ornamentální motivy (pilastry s mušlovým lombardským štítem a jednoduchý listovec v římse).¹¹⁰

Průčelí bylo barokně upraveno, jeho renesanční stav byl obnoven v roce 1952.¹¹¹

4.14 Dům čp. 463

Dům čp. 463 (dříve čp. 29) je renesanční jednopatrový dům s průjezdovou dispozicí.¹¹² Jeho průčelí je čtyřosé. Přízemí je prolomeno třemi okny a segmentově ukončeným kamenným portálem, který je umístěn napravo. V patře jsou čtyři okna. Půdní patro osvětlují dvě menší okna. Průčelí domu vrcholí atikou, která je zakončena cimbuřím.

Průčelí včetně atiky je pokryto sgrafitovou výzdobou, která napodobuje plastickou bosáž. Celá plocha je zdobena červenobílými sgrafitovými psaníčky.

Dům čp. 463 sice nepatří mezi nejzajímavější a nejhonosnější slavonické domy, vybrala jsem ho však do této práce, jelikož jeho průčelí reprezentuje oblíbený, často se vyskytující typ průčelí. Průčelí pokryté sgrafitovými psaníčky či zakončené atikou s cimbuřím nebo ozdobené oběma prvky najednou se ve Slavonicích objevuje hned několikrát, například u domů čp. 454 (dříve čp. 19), 461 (27), 464 (30) a 478 (44).

¹¹⁰ DVOŘÁKOVÁ / MACHÁLKOVÁ (pozn. 24) 45.

¹¹¹ KUČA (pozn. 1) 706.

¹¹² *Ibidem* 707.

5 Výskyt obdobných znaků průčelí renesančních domů

Italská renesance se do českých zemí dostávala jednak díky italským kameníkům a zedníkům, nebo prostředkovaná Budínem v Uhrách, Slezskem a Saskem. Vlivem našeho prostředí se přetvářela v „renesanci českou“. V Čechách a na Moravě je možné pozorovat různá střediska české renesanční tvorby (např. pernštejnské Pardubice, Litoměřice, šlikovský Jáchymov).¹¹³ Slavonice však náležely k panství pánů z Hradce, které sousedilo s panstvím rožmberským, v jehož městech byly silně zakořeněny gotické tradice (např. Tábor).¹¹⁴ Vývoj architektury ve Slavonicích rovněž určovala zvláštní poloha města blízko hranice oddělující tři země – Čechy, Moravu a Rakousy. Jižní Čechy, Morava a Dolní Rakousy si byly umělecky blízké. Kameníci a zedníci se v té době přesunovali podle stavební potřeby z Rakous k nám a naopak. Do Slavonic také z Rakous přišly dvě osobnosti, které významnou měrou přispěly k podobě města – Leopold Estreicher a Jörg Oesterreicher.

5.1 Podobnost štítů a atik

Následující text popisuje měnící se tvarosloví štítů a atik měšťanských domů ve vrcholné renesanci v širším okolí Slavonic. Jak vyplývá z předcházejících kapitol, průčelí slavonických domů vrcholí štíty i atikami. Ve Slavonicích se objevují jak štíty obloučkové, tak volutové (domy čp. 517, 518, 522, 451). Atiky jsou zde někdy zakončeny jednoduchým cimbuřím, jiné štítky s obloučky nebo volutami, další mají ukončení tvarově neobvyklá (domy čp. 519, 520, 536, 537, 460, 463, 479). Zbývající tři domy (čp. 528, 538, 453) popsané v předchozí kapitole měly původně také štíty či atiky, které byly ale později sneseny.

V rožmberských městech se dlouho užívalo místo renesančního volutového a obloučkového štítu gotické cimbuří. To se poté přeměnilo v souvislé pásy atik s drobnějšími zuby. Tyto atiky s cimbuřím byly stavěny i v Dolních a Horních Rakousích. Do poloviny 16. století byly užívány gotické stupňovité štíty, nebo štíty, jejichž plochu vyplňovaly gotické kroužené či přetínavé panely. Dva takové domy se zachovaly v Táboře. Ve městech pánů z Rožmberka i pánů z Hradce se vedle cimbuří na atikách a štítech užívaly z gotické fortifikační architektury převzaté baštičky, někdy opatřené střílnami, které nahrazovaly renesanční pilastry. Najdeme je například v Třeboni na domě U Bílého koníčka z roku 1544. Atiková cimbuří se vyskytují na domech v hradecké Telči, rožmberských Prachaticích a právě

¹¹³ Eva ŠAMÁNKOVÁ: *Architektura české renesance*, Praha 1961, 17.

¹¹⁴ *Ibidem* 56.

i ve Slavonicích na domech čp. 461, 463, 478, 536, 560. Stupňovitý štít na slavonickém domě čp. 537 je však novodobý. Na jižní Moravě se užívá gotické cimbuří až do konce 16. století. Roku 1574 je jím ozdoben „horní zámek“ v Dačicích a roku 1581 dům čp. 12 v Telči. Horizontalita těchto atikových tvarů totiž vyhovovala zvláštnímu charakteru moravské renesance.

Ve 40. letech 16. století se v rožmberských jižních Čechách nově objevují obloučkové štíty a atiky. Ve Slavonicích byl první dům s obloučkovým štítem postaven v roce 1547, je to dům čp. 522. Tento dům má zároveň nízkou obloučkovou atiku kryjící střechu předsazeného patra. Další obloučkové štíty se nacházejí v Českém Krumlově, jeden z nejkrásnějších v Telči na domě čp. 61. Dva štíty slavonického domu čp. 451 jsou jeho obdobou, stejně tak štít masných krámů v Českých Budějovicích.

Kolem roku 1560 se v Táboře vyvinul zvláštní obloučkový štít, který neměl horizontální římsy a celá jeho plocha byla pokryta obloučky tak, že na vrcholech spodní řady obloučků sedí pilastry obkročně umístěných obloučků vyšší řady. Tento nový typ byl různě variován a rozšířil se do dalších měst – Soběslavi a Třeboně. Ve Slavonicích se původní tábořský štít s obloučky po celé ploše nevyskytuje. Vzdáleně ho mohou připomínat štíty na domech čp. 517 a 518 vloženými obloučky arkád.¹¹⁵

Oba štíty čp. 518 (z roku 1547) jsou zdobeny i tenkými vztyčenými volutami, stejně tak levý štít domu čp. 517 (datovaný rokem 1550). Tento štít je ze slavonických štítů nejpozoruhodnější. Vedle sebe použité obloučky a voluty vytváří dojem dvou propojených štítů. Štít je navíc bohatě členěn pilastry, římsami a vloženými oblouky a kulovitými konzolkami. Voluty zdobí také štíty na atice slavonického domu čp. 479. Na atice domu čp. 519 nalezneme voluty ležaté, které jsou prokládány věžičkami a kroužky. Tenké voluty jsou použity také na domech z 60. let 16. století v Soběslavi a ve Veselí nad Lužnicí, kde jsou opět kombinovány s obloučky. Volutový štít se rozšířil po celých jižních Čechách.¹¹⁶

5.2 Obdobné předlohy a náměty sgrafit

Slavonická průčelí jsou zdobena sgrafitem architektonickým i figurálním. Pro figurální výjevy jsou nejčastěji vybírány náměty náboženské. Výjevy ze Starého zákona jsou zobrazeny na domech čp. 517, 518, 520, 522, 537, 538, na domě čp. 528 jsou pak postavy jednotlivých světic. Náměty z mytologie zdobí domy čp. 517, 518 a 520. Panovníci a další

¹¹⁵ ŠAMÁNKOVÁ (pozn. 113) 56-59.

¹¹⁶ *Ibidem* 61.

významné osobnosti současnosti či nedávné minulosti jsou zobrazeni na domech čp. 520, 536 a 453. Žánrové scény najdeme na domě čp. 528 (dříve také na domě čp. 517). Domy jsou dále zdobeny psaníčkovým sgrafitem nebo nárožní bosáží (např. domy čp. 463, 479, 518). Iluzivní architektonické články jsou také časté, objevují se pilastry, polosloupky, římsy a oblouky arkád, zajímavý je hlavně motiv baňatého dřívku s lupenitým kalichem vložený do pilastru, který najdeme na průčelích domů čp. 518, 522 a 528. Oblíbený je rolverkový ornament, rámuje figurální výjevy na domech čp. 453, 520, 537 a 538. Vedle rolverku se ve Slavonicích objevují i další ornamentální prvky a doplňky – rozvilina, kandelábr, feston, okřídlená hlava, kozorožec, mušle, putto, herma a další.

Některé náměty nebo postavy jsou ve Slavonicích zobrazeny dokonce několikrát. Například Samsonova historie je zobrazena dvakrát (čp. 522, 538), opakují se výjevy Lotova rodina (čp. 518, 538), Kain s Ábelem (čp. 518, 522), Abraham obětuje Izáka (čp. 518, 538) a Jákob s andělem (čp. 522, 538). David se objevuje dokonce čtyřikrát (čp. 517, 518, 520, 537), Saul dvakrát (čp. 517, 522). Císař Maxmilián II. a Mikuláš Zrinský jsou společně zobrazeni na dvou průčelích (čp. 520, 536).

Výjevy se Samsonem byly v renesanci velmi oblíbené. Samson se objevuje například v letohrádku Kratochvíle nebo na zámku v Telči.¹¹⁷ Podle stejné předlohy, kterou sgrafitář použil ve Slavonicích při výzdobě domu čp. 522, byly dokonce namalovány výjevy se Samsonem až v Praze na fasádě Martinického paláce.¹¹⁸ Ve Slavonicích zobrazení starozákonní králové a válečníci se nacházejí například na domě čp. 61 v Telči z roku 1555. Záliba v zobrazování planetárních božstev se k nám dostala z Rakouska, kde jsou planetární božstva zobrazena například na tzv. Malovaném domě v Eggenburgu.¹¹⁹ U nás jsou tato božstva zobrazena ještě například na nádvoří zámku v Českém Krumlově a na stropě Nového stavení jindřichohradeckého zámku.¹²⁰ Zobrazení Deseti stupňů lidského věku můžeme najít například na Porákově domě v Českém Krumlově a v sále na hradě Rožmberk.¹²¹ Jednotlivé scény z Ovidiových proměn se nacházejí opět v Českém Krumlově na purkrabství, na nádvoří zámku a na domě čp. 14.¹²² Poprsí českých panovníků jsou namalována na domě Žďárských v Prachaticích. V sále mikulovského zámku nechali Ditrichštejnové zpodobit v oválných medailonech své předky. Na domě čp. 266 byl zobrazen výjev s Ferdinandem I. či

¹¹⁷ KRČÁLOVÁ (pozn. 15) 67.

¹¹⁸ KRČÁLOVÁ (pozn. 28) 280.

¹¹⁹ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 156.

¹²⁰ KRČÁLOVÁ (pozn. 15) 69-70.

¹²¹ Ibidem 81.

¹²² KRČÁLOVÁ (pozn. 28) 278.

Maxmiliánem II.¹²³ S obdobnou žánrovou scénou, která zdobila průčelí domu čp. 517, se můžeme setkat na Knížecím domě v Prachaticích, na domě čp. 31 v Mikulově nebo na tzv. Velkém sgrafitovém domě v Kremži.¹²⁴

Koncepce sgrafitové výzdoby domu čp. 520 má nejbližší analogie v domě čp. 138 – 9 v Jindřichově Hradci a zejména na domech v rakouských městech – Weitře (Rathhausplatz 4) a Retzu (Hlavní náměstí 15), z doby kolem roku 1570.¹²⁵ Dům čp. 518 je celkově ve výzdobě i námětech nejbližší domu č. 1 na Hlavním náměstí v Eggenburgu v Dolních Rakousích. Arkády štítu slavonického domu mají přesnou obdobu v iluzivním článkování boční fasády tohoto dolnorakouského domu včetně baňatých sloupků ve výplních pilastříků, blízké jsou úponkové a volutové ornamenty a zejména pak starozákonní náměty. Dva z nich jsou společné oběma domům – Kain zabíjející Ábela a Obětování Izáka, vytvořené patrně podle společné grafické předlohy.¹²⁶

Také výzdoba dalších slavonických domů má blízko k výzdobě zmíněného domu č. 1 v Eggenburgu. Autorem těchto sgrafit je možná jeden a tentýž sgrafitář. A je to pravděpodobně také ten sgrafitář, který spolupracoval s Leopoldem Estreicherem i v Breitenrichu, pak ve Slavonicích maloval jeho monogramy, a poté s ním přešel dále do Telče a Znojma.¹²⁷

Sgrafitáři ve Slavonicích pracovali především podle grafických předloh Virgila Solise a Tobiase Stimmera. Solisovy předlohy byly použity také například při výzdobě hodovní síně zámku v Telči, domu čp. 14 v Českém Krumlově, krumlovského zámku a krumlovského purkrabství. Použití Stimmerových předloh mimo Slavonice není v literatuře uvedeno.¹²⁸

5.3 *Přežívání gotických prvků*

Jak bylo již naznačeno (kap. 5) v jižních Čechách byla gotická tradice velmi silná. Gotické prvky se však i jinde objevují po celou dobu renesance. Někdy pouze přežívají, ale jindy jsou používány záměrně, třeba na přání stavebníka. Jindy se mistři vyučení v pozdní gotice, i po seznámení s renesančními formami, vraceli ke gotickému projevu, neboť se domnívali, že právě v něm jsou schopni dosáhnout vyšších hodnot.¹²⁹

¹²³ KRČÁLOVÁ (pozn. 15) 83.

¹²⁴ LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ (pozn. 22) 156.

¹²⁵ Ibidem 146.

¹²⁶ Ibidem 151.

¹²⁷ RADA / RADOVÁ (pozn. 7) 378.

¹²⁸ KRČÁLOVÁ (pozn. 28) 277.

¹²⁹ RADA / RADOVÁ (pozn. 7) 358.

Výskyt některých gotických prvků ve Slavonicích byl už popsán na různých místech v předchozích kapitolách. Souhrnně lze uvést, že se v renesanční architektuře Slavonic objevují tyto gotické prvky: lomený oblouk v portálech, sedlový portál, cimbuří, sklípková klenba. Často bývají přejímána kamenná žebra se svorníky a přetínáním. Ve Slavonicích pokrývají taková žebra, avšak napodobená ve štuku, valenou klenbu vstupní síně domu čp. 479. Na oknech tohoto domu se objevují také soklíky s rýhováním, které napodobuje gotické tordování. Lomený oblouk se vyskytuje ve vstupních portálech. Sedlové portálky jsou používány spíše v interiérech.

Prolínáním a kombinováním renesančních a gotických prvků vznikly ve Slavonicích také tvary velmi zvláštní, pozoruhodné a těžko popsatelné. Například vstupní portál domu čp. 517 má parabolický tvar, který vznikl patrně zkomolením renesančního půlkruhového oblouku. V portálu domu čp. 538 se zachoval čistý lomený oblouk, avšak byl dozdoben renesanční výplní s rozetami. Velmi pozoruhodné je též zakončení atiky na domě čp. 536. Kombinováno je tu cimbuří s pilířky, mezi které jsou však vloženy prvky připomínající jednostranně stáčené voluty, které jsou spojeny společnou hlavicí. V těchto dvou spojených volutách by však mohl být spatřován záclonový oblouk, případně visutý svorník sklípkové klenby, otočený směrem vzhůru. Podobně neobvyklým způsobem je v levém štítě domu čp. 517 propojeno také mnoho různých zdobících prvků patrně ve snaze zaujmout.

6 Závěr

Utváření podoby slavonických renesančních měšťanských domů bylo především ovlivněno následujícími faktory: silnou gotickou tradicí v oblasti, bohatstvím města, prací dolnorakouských mistrů, výběrem grafických předloh, protestanským vyznáním měšťanů.

Spolupůsobením těchto faktorů vznikla ve Slavonicích řada ojedinělých domů. Někdy velmi pozoruhodné a originální tvary jejich atik a štítů jsou výsledkem kombinování a prolínání prvků gotiky a renesance. Vliv na podobu průčelí domů měla vedle práce kameníků, zedníků a sgrafitářů určitě také přání majitelů domů. Zámožní měšťané totiž toužili po bohatě zdobených fasádách. Totéž platilo i pro interiéry domů. Avšak průčelí obrácená do náměstí umožňovala okázale předvést bohatství a moc. Množství tvarů, motivů a ozdob bylo patrně někdy ceněno více než dodržení italských předloh. Také rozmanitost námětů sgrafit je velká. Vedle sebe se objevují výjevy biblické a mytologické a výjevy ze současného života. Figurální sgrafito zdobí devět domů. Nemělo ve své době význam jen dekorativní, ale zároveň přinášelo poučení, reprezentovalo rodiny majitelů a odráželo jejich loajálnost vůči panovníkovi. Zvláštnost Slavonic spočívá i v tom, že sgrafitová výzdoba průčelí byla současná se sklípkovými klenbami. Na jiných místech jsou sklípkové klenby starší, z doby, kdy ještě sgrafito nebylo používáno. Nejstarší ze slavonických sgrafitovaných průčelí vzniklo již v roce 1547 a tím se Slavonice mezi místa s nejranějším uplatněním této techniky v záalpské Evropě.

Jedinečnost a výjimečná hodnota souboru slavonických domů spočívá zejména v tom, že soustředěné na jednom místě můžeme obdivovat obloučkové či volutové štíty a atiky, štíty kombinující obloučky s volutami, atiky s cimbuřím, průčelí po celé ploše pokrytá psaníčkovým, architektonickým i figurálním sgrafitem, nástěnné malby v interiérech a mnohé sklípkové klenby.

Tato práce snad alespoň částečně přispívá k uchování těchto kulturních hodnot.

7 Seznam použité literatury a pramenů

- BALŠÁNEK Antonín: Štíty a motivy attikové v české renaissanci. Srovnávací studie architektonická, Praha 1902
- ČERNOUŠKOVÁ Dagmar: Dům č. p. 526 ve Slavonicích. Stavebněhistorický průzkum, Brno 2002
- DOČEKAL Boris: Slavonice a okolí na starých pohlednicích, Jihlava 2003
- DRAŽAN V.: Gotický a renesanční dům z jižních Čech a Moravy, in: Zprávy památkové péče 10, Praha 1950, 140 – 146
- DVOŘÁKOVÁ Vlasta/ MACHÁLKOVÁ Helena: Malovaná průčelí české pozdní gotiky a renesance, in: Zprávy památkové péče 14, 1954
- HEROUT Jaroslav: Staletí kolem nás. Přehled stavebních slohů, 4., doplněné vydání, Praha 1981
- KRČÁLOVÁ Jarmila: Grafika a naše renesanční nástěnná malba, in: Umění 10, 1962, 276 – 282
- KRČÁLOVÁ Jarmila: Renesanční nástěnná malba v Čechách a na Moravě, in: DVORSKÝ Jiří (ed.): Dějiny českého výtvarného umění II/1, Praha 1989, 62 – 92
- KUČA Karel: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, VI. díl, Pro-Sto, Praha 2004, 701 – 721
- LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ Milada: Figurální sgrafito ve Slavonicích a jeho restaurování, in: Památková péče 30, 1970, 144 – 160
- LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ Milada: Ještě k předlohám Virgila Solise, in: Umění 7, 1959, 66 – 68
- LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ Milada: K ikonografii a restituci sgrafitového reliéfu tří renesančních domů ve Slavonicích, in: Umění 18, 1970, 383 – 394
- MUCHKA Ivan: Architektura renesanční, Praha 2001
- NEJEDLÝ Vratislav / PAVELEC Petr: K historii a metodologickým otázkám restaurování sgrafit, in: Zprávy památkové péče 63, 2003, 373 - 388
- PECHOVÁ Oliva: Slavonice – Městská památková rezervace a památky v okolí, Praha 1967
- POCHE Emanuel: Umělecké památky Čech 3. P – Š, Praha 1980
- RADA Oldřich / RADOVÁ Milada: Mistr Leopold Estreicher a jeho slavonická stavební dílna, in: Umění 18, 1970, 358 – 381

- REUTTER Hans: Geschichte der Stadt Zlabings. Sonderabdruck aus der Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, Jahrgang XVI-XVII, Brünn 1913
- ROYT Jan: Slovník biblické ikonografie, Praha 2007
- SEDLÁŘ Jaroslav/ SEDLÁŘOVÁ Jitka: Slavonice, 1973
- SMUTNÝ Bohumír: Slavonice, in: Dačicko, Telčsko, Slavonicko, NEKUDA Vladimír (ed.), Brno 2005, 706 – 718
- ŠAMÁNKOVÁ Eva: Architektura české renesance, Praha 1961
- ŠPALE Václav: Problémy restaurování již restaurovaných sgrafit, in: Zprávy památkové péče 63, 2003, 389 – 403
- VÍTOVSKÝ Jakub: Monumentální malířství a sgrafito, in: CHAMONIKOLA Kaliopi (ed.): Od gotiky k renesanci II. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400 – 1550. Katalog výstavy Moravské galerie v Brně, 14. 10. 1999 – 27. 2. 2000, Brno 1999, 183 – 232
- Infocentrum Slavonice - www.i.slavonice-mesto.cz, ověřeno 20. 1. 2014
- Latinská stránka – www.latein-pagina.de, ověřeno 20. 1. 2014

Obrazová příloha

Seznam obrázků

1. Plánek městské památkové rezervace. Reprodukce z webové stránky: www.i.slavonice-mesto.cz/html/cz/PAMATKY/mapa/index.htm
2. Dům čp. 522, celkový pohled. Foto: autorka.
3. Dům čp. 522, sgrafitová výzdoba patra – Samson a Dalila, soukenický znak. Foto: autorka.
4. Dům čp. 522, sgrafitová výzdoba – postavy pod krakorci Jozue a Saul. Foto: autorka.
5. Dům čp. 522, sgrafitová výzdoba – výjevy ze Samsonovy historie. Foto: autorka.
6. Monogramista MS: Kain a Ábel, dřevoryt z Wartburské bible z roku 1534. Reprodukce z článku: Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ: Figurální sgrafito ve Slavonicích a jeho restaurování, in: Památková péče 30, 1970, 147.
7. Dům čp. 520, celkový pohled. Foto: autorka.
8. Dům čp. 520, sgrafitová výzdoba atiky – Ikarův pád, Ajax. Foto: autorka.
9. Virgil Solis: Ikarův pád, ilustrace k Ovidiovým Metamorfózám. Reprodukce z webové stránky: www.latein-pagina.de/ovid_illustrationen/virgil_solis/buch8/vs8_5.htm.
10. Dům čp. 520, sgrafitová výzdoba patra – David a Goliáš, synové Maxmiliána II. Foto: autorka.
11. Dům čp. 520, sgrafitová výzdoba – císař Maxmilián II. Foto: autorka.
12. Dům čp. 519, celkový pohled. Foto: autorka.
13. Dům čp. 519, detail atiky. Foto: autorka.
14. Domy čp. 520 a čp. 519. Foto: autorka.
15. Dům čp. 518, celkový pohled. Foto: autorka.
16. Dům čp. 518, levý štít. Foto: autorka.
17. Dům čp. 518, pravý štít. Foto: autorka.
18. Dům čp. 518, sgrafito na levé straně arkýře – Lukrécie a Orfeus. Foto: autorka.
19. Dům čp. 518, sgrafitová výzdoba na štítu – Stvoření Evy, Kain a Ábel, Holubice po potopě. Foto: autorka.
20. Dům čp. 517, celkový pohled. Foto: autorka.

21. Dům čp. 517, levý štít. Foto: autorka.
22. Dům čp. 517, sgrafitová výzdoba – polopostavy bojovníků. Foto: autorka.
23. Dům čp. 517, sgrafitová výzdoba – planetární božstva Saturn a Merkur. Foto: autorka.
24. Virgil Solis: Mars ze série planetárních božstev, dřevoryt kolem 1550. Reprodukce z článku: Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ: Figurální sgrafito ve Slavonicích a jeho restaurování, in: Památková péče 30, 1970, 153.
25. Dům čp. 538, celkový pohled. Foto: autorka.
26. Dům čp. 538, lomený portál s rozetami, géniové, Samson nesoucí vrata Gázy. Foto: autorka.
27. Dům čp. 538, sgrafitová výzdoba – Lábanova zášť, Jákobův zápas s andělem. Foto: autorka.
28. Dům čp. 538, sgrafitová výzdoba – Jákob a Ráchel, Jákob třídí Lábanova stáda. Foto: autorka.
29. Tobias Stimmer: Jákob třídí Lábanova stáda, dřevoryt z biblických ilustrací z roku 1576. Reprodukce z článku: Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ: Figurální sgrafito ve Slavonicích a jeho restaurování, in: Památková péče 30, 1970, 149.
30. Dům čp. 537, celkový pohled. Foto: autorka.
31. Dům čp. 537, sgrafitová výzdoba – velcí proroci Ezechiel a Daniel. Foto: autorka.
32. Dům čp. 537, sgrafitová výzdoba – král David. Foto: autorka.
33. Dům čp. 537, sgrafitová výzdoba – malí proroci Nahum, Zachariáš a Malachiáš. Foto: autorka.
34. Jost Amman: Malachiáš, dřevoryt z roku 1571. Reprodukce z článku: Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ: K ikonografii a restituci sgrafitového reliéfu tří renesančních domů ve Slavonicích, in: Umění 18, 1970, 393.
35. Dům čp. 536, celkový pohled. Foto: autorka.
36. Dům čp. 536, sgrafitová výzdoba – medailony s portréty císařů a kurfiřtů. Foto: autorka.
37. Dům čp. 536, sgrafitová výzdoba – medailon s vévodou Kryštofem a poškozené medailony spodní řady. Foto: autorka.
38. Dům čp. 536, sgrafitová výzdoba po restaurování v 60. letech. Reprodukce z článku: Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ: K ikonografii a restituci sgrafitového reliéfu tří renesančních domů ve Slavonicích, in: Umění 18, 1970, 384 (Foto: M. Kolář).

39. Dům čp. 536, sgrafitová výzdoba – medailony s portréty významných osobností. Reprodukce z knihy: Jaroslav SEDLÁŘ / Jitka SEDLÁŘOVÁ: Slavonice, 1973, obr. 75.
40. Dům čp. 528, celkový pohled na renesanční část průčelí. Foto: autorka.
41. Dům čp. 528, celkový pohled. Foto: autorka.
42. Dům čp. 528, sgrafitová výzdoba – dva zápasící muži, dva muži s kozlem. Foto: autorka.
43. Dům čp. 479, celkový pohled. Foto: autorka.
44. Dům čp. 479, pohled na okna patra. Foto: autorka.
45. Dům čp. 451, pohled na okna patra. Foto: autorka.
46. Dům čp. 451, celkový pohled. Foto: autorka.
47. Dům čp. 453, celkový pohled. Foto: autorka.
48. Dům čp. 453, sgrafitová výzdoba – tři medailony s portréty učenců. Foto: autorka.
49. Dům čp. 453, sgrafitová výzdoba – medailon s portrétem Leonharta Fuchse. Foto: autorka.
50. Dům čp. 453, sgrafitová výzdoba – znak kožešníků. Foto: autorka.
51. Dům čp. 453, sgrafitová výzdoba – herma a ozbrojenec. Foto: autorka.
52. Dům čp. 460, celkový pohled. Foto: autorka.
53. Dům čp. 460, okna patra. Foto: autorka.
54. Dům čp. 463, atika s cimbuřím. Foto: autorka.
55. Dům čp. 463, celkový pohled. Foto: autorka.
56. Detail veduty Slavonic, 1. třetina 18. století, Archiv města Brna, sign. A260. Reprodukce z knihy: Dagmar ČERNOUŠKOVÁ: Dům č. p. 526 ve Slavonicích. Stavebněhistorický průzkum, Brno 2002, obr. 3.
57. Pohlednice „Gruss aus Zlabings“, 1898 – 1918. Reprodukce z knihy: Boris DOČEKAL: Slavonice a okolí na starých pohlednicích, Jihlava 2003.
58. Dolní náměstí, pohled z věže. Foto: autorka.
59. Horní náměstí, pohled z věže. Foto: autorka.
60. Dům čp. 522, pohled z věže. Foto: autorka.

61. Výjevy z Apokalypsy, nástěnná malba v domě čp. 517, 1568. Reprodukce z knihy: Jarmila KRČÁLOVÁ: Renesanční nástěnná malba v Čechách a na Moravě, in: Dějiny českého výtvarného umění II/1, Jiří DVORSKÝ (ed.), Praha 1989, 80.
62. Sklípková klenba v domě čp. 480. Foto: autorka.
63. Sklípková klenba a kazetový pás v domě čp. 480. Foto: autorka.
64. Mázhaus domu čp. 479. Reprodukce z knihy: Jaroslav SEDLÁŘ / Jitka SEDLÁŘOVÁ: Slavonice, 1973, obr. 43.
65. Pilastr v mázhausu domu čp. 479. Reprodukce z knihy: Jaroslav SEDLÁŘ / Jitka SEDLÁŘOVÁ: Slavonice, 1973, 54.
66. Sklípková klenba v domě čp. 459. Reprodukce z knihy: Oliva PECHOVÁ: Slavonice – Městská památková rezervace a památky v okolí, Praha 1967, 15.
67. Značka mistra Leopolda Estreichera v domě čp. 459. Foto: autorka.
68. Klenba s krouženými hřebínky a štukovou lipovou ratolestí v domě čp. 460. Reprodukce z knihy: Jaroslav SEDLÁŘ / Jitka SEDLÁŘOVÁ: Slavonice, 1973, obr. 47.
69. Sklípková klenba v domě čp. 520. Reprodukce z knihy: Oliva PECHOVÁ: Slavonice – Městská památková rezervace a památky v okolí, Praha 1967, 18.